

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

#1

JAARGANG 32
DECEMBER 2024/
JANUARI 2025

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Een vreemde nieuwe wereld

- God houdt woord
- De Bijbel in een schaamtecultuur
- Kerkrecht en de onderlinge vrede

Redactioneel

De verzuchting dat we maar in een rare wereld leven kan zomaar bij je opkomen. En ze kan allerlei aanleidingen hebben. De een zegt het al als het weer tegenzit. De ander als de uitkomst van een democratisch proces hem of haar niet aanstaat.

In dit nummer willen we iets doorgeven van het werk van de Amerikaanse theoloog en historicus Trueman. Hij schreef het boek *Een vreemde nieuwe wereld*. Bart van Egmond beluisterde lezingen van hem en doet verslag. Hoe is deze wereld geworden zoals hij nu is? En dan gaat het er bijvoorbeeld om dat homoseksualiteit en transgenderisme van 'absurd' tot 'normaal' of 'boven kritiek verheven' zijn geworden in het maatschappelijk gesprek.

Aad Kamsteeg gaat in zijn rubriek in op het thema democratie. Het is een zegen dat we in een vrij land wonen mogen. En de democratische beginselen bepalen voor een groot deel die vrijheid. Maar is de vrijheid daarmee veilig gesteld? Langs democratische weg kwam ook Hitler aan de macht. En wat te denken van de overwinning van Donald Trump in Amerika?

Onze wereld is vaak vreemd. Maar deze maand vieren we het allervreemdste feest: God heeft deze wereld niet afgeschreven, maar haar juist zo liefgehad dat op deze aarde de schamele wieg van zijn eigen Zoon kwam te staan.

De boodschap van zijn komst en werk is de meest relevante boodschap die er is. En ze wordt nog als een zaad op deze aarde gezaaid. We hopen en bidden dat het in goede aarde valt.

Ik wens u met dit extra dikke december-januarinumnummer veel leesgenoegen in een gezegende Kersttijd.

Kees van Dijk

2	REDACTIONEEL KEES VAN DIJK
3	SCHRIFTLICHT Een toekomst vol recht en toewijding GERT KWAKKEL
6	ACTUEEL De relevantie van de Bijbelse boodschap PIETER BOONSTRA
10	THEMA Botsend kerkrecht en de Vrijmaking 1. 'Oud' en 'nieuw' kerkrecht 2. Een onafwendbare breuk PERRY STORM
19	COLUMN Loveseat of pijnbank? HARRY WENDT
20	WOORDWAARDE De gelijkenis van de bodemgesteldheid ROB VAN HOUWELINGEN
24	REGISTER OP JAARGANG 31 – 2024
26	DE WERELD EN HET WOORD Democratie en het 'naakt' geworden publieke erf AAD KAMSTEEG
28	CULTUUR Een vreemde nieuwe wereld BART VAN EGMOND
38	GELEZEN Christus' koningschap SIPKE ALSERDA
40	VAN HET BESTUUR
41	UIT ANDERE BLADEN • Leidinggeven: spiegel je aan de grote Herder! • Hoe sloop je jouw gemeente het effectiefst? • Schuldbelijdenis en genadeverklaring PERRY STORM
48	GEDICHT Kerst. Jaap Zijlstra BAUKE SELDENTHUIS

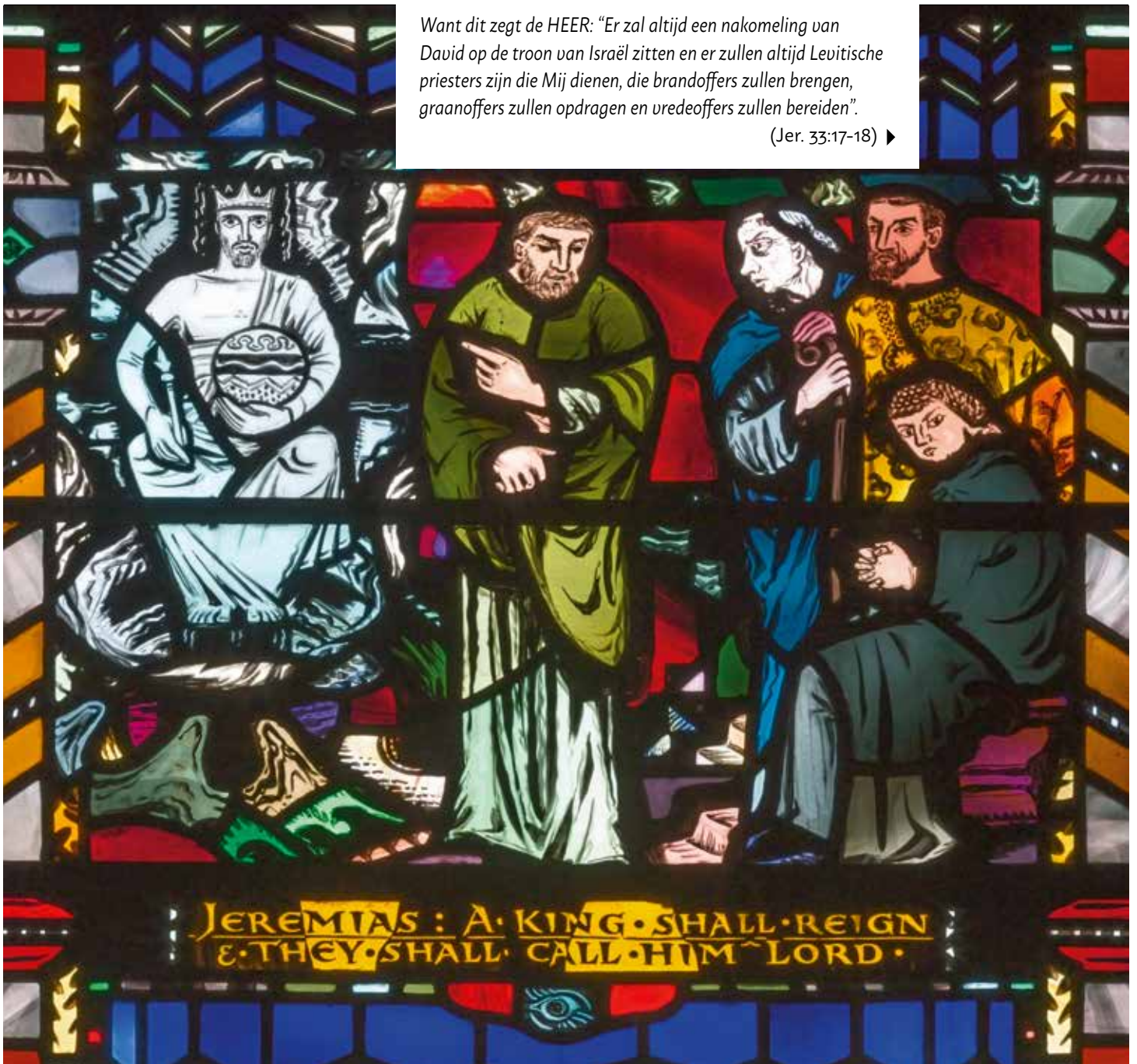

Een toekomst vol recht en toewijding

*De Messiaanse voorspelling van Jeremia,
gebrandschilderd raam, Londen, 1953*

*Want dit zegt de HEER: "Er zal altijd een nakomeling van
David op de troon van Israël zitten en er zullen altijd Levitische
priesters zijn die Mij dienen, die brandoffers zullen brengen,
graanoffers zullen opdragen en vredeoffers zullen bereiden".*

(Jer. 33:17-18) ▶

Het is donker in de wereld. De oorlogen in Oekraïne en rond Israël slepen zich voort en eisen duizenden slachtoffers. Meer dan één wereldleider vecht harder voor eigen macht dan voor het welzijn van zijn onderdanen en de schepping.

Voor grote groepen mensen lijkt er niets belangrijker te zijn dan behoud van koopkracht.

Kerst, het feest van de geboorte van Jezus Christus, brengt licht in de duisternis. Maar gaat na twee dagen niet alles weer verder zoals het was, een sombere toekomst tegemoet?

Onverwachte opvolging

Als er iemand in donkere tijden leefde, dan wel de profeet Jeremia. Zelf zat hij in de gevangenis, op beschuldiging van landverraad. Ondertussen belegerden de Babyloniërs de stad Jeruzalem. De ondergang was ophanden. Dan zou het afgelopen zijn met het bewind van het koningshuis van David. Het leger van Nebukadnessar zou zelfs Gods tempel afbreken. En wie er nog in stad en land waren overgebleven, zouden als ballingen worden weggevoerd.

Maar voordat het zover is, bemoedigt de HEER Jeremia al met het vooruitzicht op een betere toekomst. De ondergang gaat door, maar zal niet het definitieve einde zijn voor Gods volk en Jeruzalem. God zal hun zonden vergeven. De stad zal uit het puin herrijzen. Er zullen weer bruiloften plaatsvinden, waarbij de feestvierders de HEER zullen loven. In plaats van oorlog en verwoesting komt er vrede en voorspoed (Jer. 33:6-13).

In die tijd zal er opnieuw een afstammeling van David plaatsnemen op de koningstroon. Niet voor even, maar voor altijd. Dat was meer dan je toen verwachten kon. God had immers tegen David gezegd: “Als je zonen het rechte pad houden en Mij oprecht, met hart en ziel, toegewijd blijven, dan

zal er altijd een van jouw nakomelingen op de troon van Israël zitten” (1 Kon. 2:4; zie ook 8:25; 9:4-5; Ps. 132:11-12). Helaas waren vele opvolgers van David de HEER allerminst met hart en ziel toegewijd. Tegen een van de laatste koningen, Jójachin, had de HEER zelfs gezegd dat het geen van zijn nakomelingen ooit zou lukken zich op Davids troon te zetten (Jer. 22:30). En dat terwijl Jójachin volgens velen de rechtmatige opvolger van David was, en niet zijn half-oom Sedekia, die regeerde toen Jeremia in de gevangenis zat en de ondergang van Jeruzalem voor de deur stond.

Ondanks dit alles zal het gebeuren: altijd een nakomeling van David op de troon, en zelfs niet alleen op die van Juda, maar op die van heel Israël. Dat kan werkelijkheid worden, omdat de bedoelde nakomeling van David wel volgens Gods wil zal regeren. Hij zal in het land recht en gerechtigheid handhaven (Jer. 33:15). Dan wordt het veilig in stad en land en hoeft God niet meer straffend in te grijpen. Dan kan iedereen het constateren: in Jeruzalem heerst gerechtigheid. En dat komt door het ingrijpen van God, via de koning die Hij laat regeren (zie Jer. 33:16: “En de naam van de stad zal zijn ‘De HEER is onze gerechtigheid’”).

Toewijding en dankbare verbondenheid

In die tijd zal de HEER ook zorgen voor herstel en voortzetting van de wettige priesterdienst. Er zal altijd minstens één nakomeling van Levi zijn die de HEER dient door Hem namens zijn volk offers te brengen in zijn tempel.

Wie dit via Jeremia te horen kreeg, keek wellicht net zo verbaasd als bij de vorige belofte, die van altijd een opvolger op Davids troon. Jeremia had immers meer dan eens gezegd, dat de

In die tijd zal er
opnieuw een
afstammeling van
David plaatsnemen
op de koningstroon.
**Niet voor even,
maar voor altijd**

HEER geen prijs stelde op de offers van zijn volk (zie Jer. 6:20; 7:21-22; 14:12). Waarom zullen er dan in de toekomst, na de Babylonische ballingschap, toch weer offers zijn? Dat is omdat in die toekomst recht en gerechtigheid zullen heersen in het land, onder de regering van een trouwe afstammeling van David. Voortdurend ongehoorzaam zijn en misdaad op misdaad begaan en dan offers brengen, daar heeft de HEER een afkeer van. Maar als het de reine handen van rechtvaardige mensen zijn die offerdieren, wierook en graan naar de tempel brengen, aanvaardt Hij die offers graag.

Het komt erop aan **het beeld van het toekomstige Jeruzalem**, dat Jeremia ontving, voor ogen te houden

Dat het daarom gaat, kun je ook zien aan de soorten offers die de Levitische priesters in de toekomst zullen brengen: brandoffers, graanoffers en vredeoffers. Brandoffers symboliseren de volkomen toewijding aan God. Wie een graanoffer brengt, erkent Hem als de God die het koren op het land laat groeien. Bij een vredeoffer hoort een maaltijd, waarbij men samen geniet van een deel van het offervlees en zo de verbondenheid viert met de HEER en met elkaar.

Wie de offerwetten uit Leviticus goed kent, ziet dat in de profetie van Jeremia 33:18 twee soorten offers ontbreken: de reinigings- oftewel zondoffers, en de herstel- oftewel schuldoffers. Dus uitgerekend de offers waarin de verzoening van begane zonden centraal stond! Het lijkt wel alsof die offers niet meer nodig zullen

zijn en men kan volstaan met offers die spreken van toewijding, dankbaarheid en verbondenheid. Kennelijk kan dat, omdat er een rechtvaardige koning heerst, die zijn onderdanen houdt op het goede pad van recht en gerechtigheid. Of, terugdenkend aan de belofte van een nieuw verbond in Jeremia 31:31-34: Omdat de HEER zijn wet legt in het binnenste van de Israëlieten en die op hun hart schrijft. En zo laat zien, dat Hij zelf hun gerechtigheid is.

Anders dan je denkt

Na de ondergang van Jeruzalem liep het anders dan Jeremia zelf allicht gedacht heeft, op grond van Gods

verwachting in alsnog een opvolger, zoals blijkt uit het geslachtsregister in Matteüs 1:12-16. Hij regeert nu, niet alleen over Israël, maar over de hele aarde, niet vanuit Jeruzalem, maar vanaf Gods troon in de hemel. Hij kwam niet uit de stam Levi (Hebr. 7:14), maar trad evengoed ook als priester op. Hij overtrof zelfs de dienst van de Levitische priesters, door zijn eigen bloed als offer aan God aan te bieden, niet in de tempel in Jeruzalem, maar in het heiligdom in de hemel. Zo bracht Hij al Israëls offers tot vervulling en maakte Hij een einde aan het slachten van offerdieren.

Hoop geeft energie

Het liep dus anders dan je zou denken als je alleen de profetieën van Jeremia 33 kende. Die profetieën zijn zo geformuleerd dat ze goed te begrijpen waren voor Jeremia en zijn tijdgenoten. Ze gebruiken termen en beelden die aansloten bij wat zij wisten en zich konden voorstellen.

Ook staat er nog veel open van wat de HEER aan Jeremia in het vooruitzicht stelde. Er is nog steeds een schrijnend gebrek aan recht en gerechtigheid, in de wereld en soms ook onder Gods eigen volk. Niemand kan leven zonder het zond- en schuldoffer dat Jezus bracht. Niemand vertoont in eigen leven die volkomen toewijding, dankbaarheid en verbondenheid met God en elkaar, die brand-, graan- en vredeoffers symboliseerden.

Juist daarom komt het erop aan het beeld van het toekomstige Jeruzalem, dat Jeremia ontving, voor ogen te houden. God heeft met Kerst laten zien dat Hij woord houdt. Dan zal Hij ook die toekomst van gerechtigheid en toewijding realiseren.

Als je daarop hoopt, zie je niet meteen alles veranderen. Je ontvangt wel energie om zelf alvast een paar stappen in die richting te zetten. ■

profetische woorden die hij ontvingen had. Na tientallen jaren stond er inderdaad weer een altaar voor de HEER in Jeruzalem. Er waren weer Levitische priesters die daar dagelijks offers brachten (zie Ezra 3:1-6).

In die tijd voerde Zerubbabel het bewind over de teruggekeerde ballingen. Hij was een kleinzoon van koning Jojachin. Desondanks was het hem niet vergund plaats te nemen op Davids troon. Hij was niet meer dan een landvoogd van de koning van de Meden en de Perzen. Na zijn dood raakten de nakomelingen van David nog verder verwijderd van de koninklijke macht. Die bleef in handen van vreemde overheersers.

Met Kerst vieren we dat de beloofde koning op Davids troon toch gekomen is, in de persoon van Jezus Christus. In Hem kreeg Jojachin tegen alle

De relevantie van de Bijbelse boodschap

Mozes ontvangt de wetstafels, miniatuur uit de Leo Bijbel, 10e eeuws manuscript

De Here zelf is in zijn spreken gericht op mensen in hun concrete werkelijkheid. De tien geboden zijn hiervan een sprekend voorbeeld

De Bijbel heeft het moeilijk in onze tijd. Wat God zegt in de Bijbel wordt door velen vandaag als niet relevant (waardevol, betekenisvol) ervaren. Tegenover deze tendens, zo gaf ik de vorige keer aan, is het nodig om de relevantie van de Bijbelse boodschap duidelijk te maken.¹ Maar hoe zou je dat kunnen doen?

Voor het antwoord op die vraag is het nodig eerst te wijzen op twee valkuilen die zich aandienen.

Eerste valkuil: aanpassen

De eerste valkuil is dat we, in onze drang om relevant te spreken, het Woord van God aanpassen aan de opvattingen, ideeën en kennis van vandaag. Die vormen dan het uitgangspunt en wat de Bijbel zegt moet daar min of meer in passen of bij aansluiten. Wat God zegt klinkt dan relevant, want het komt overeen met hoe de hoorders het zien, of hoe zij het graag zouden willen zien.

Precies deze methode paste de duivel toe in het paradijs. Wat God had gezegd over die ene boom maakt hij passend aan datgene wat Eva en Adam over die boom konden zien. Feitelijk waren de vruchten niet slecht of giftig, dus Gods verbod om daarvan te eten voelde als irrelevant. Daar haakte de duivel bij aan met een verklaring die het wel relevant

¹ Zie: 'Het probleem van relevantie', in: *Nader Bekeken* jrg. 31, 2024, nr. 6, p. 206-209. Het eerste artikel waar ik het punt van relevantie ter sprake bracht is: 'Is er iets mis met Vrede op aarde?', in: *Nader Bekeken* jrg. 31, 2024, nr.1, p. 6-9.

maakte: “Wanneer jullie eten van die boom zullen jullie als God worden. Omdat God dat wil voorkomen heeft Hij dit verbod gegeven”. Dit woord van de duivel klonk betekenisvol omdat het aansloot bij de kennis van toen (de vruchten waren goed) en omdat het een aannemelijke reden gaf voor dit verbod. Toch was het irrelevant, omdat het niet datgene zei wat gezegd moest worden. De duivel gaf een interpretatie die wel juist en relevant voelde, maar niet juist was.

Het komt er dus op aan dat we onderscheiden wat precies tot de Bijbelse boodschap behoort (dus tot datgene wat gezegd moet worden). Het gaat hier om een zeer aangelegen punt. Een interpretatie van Gods Woord kan wel als juist en relevant *ervaren* worden, maar toch onjuist *zijn* en dus irrelevant. Ons zicht op de Bijbel en de juiste uitleg daarvan heeft alles te maken met relevantie. Dat is ook een van de redenen dat ik meerdere keren hierover geschreven heb. Als het gaat om relevantie en dus om datgene wat gezegd moet worden, moet de discussie gaan over de vraag: hoe kan ik hier onderscheiden tussen een juiste en onjuiste interpretatie van Gods Woord? Ik kan daarbij niet afgaan op mijn gevoel of intuïtie. Ook de wetenschap (de kennis van nu, zeg maar) heeft niet het laatste woord. Het voorbeeld uit het paradijs laat zien dat Gods Woord uitgaat boven dat wat wij kunnen onderzoeken, weten, zien, voelen en ervaren. Het geeft Gods zienswijze die zegt hoe de dingen werkelijk zijn.

De kerk heeft deze zienswijze uiteengezet in haar officiële documenten. In verschillende kerkstrijden werd ze gedwongen om onder woorden te brengen wat wel en wat niet tot die Bijbelse boodschap behoort. Zo ontstonden de belijdenisgeschriften. Hoe weet ik of ik de Bijbel goed lees en de Bijbelse boodschap goed weergeef? Het antwoord op die vraag is eenvoudig: verdiep je in de belijdenisgeschriften. Kijk of wat je zegt daarmee overeenkomt. Als dat niet het geval is, is dat namelijk een aanwijzing dat je op het verkeerde spoor zit. Dat je de Bijbelse boodschap aan het aanpassen bent in je drang naar relevantie.

Tweede valkuil: terugtrekken

De tweede valkuil is dat we ons terugtrekken achter de opvatting dat Gods Woord relevant is, dat het voldoende is om Gods Woord na te spreken, en dat we ons over relevantie niet druk hoeven te maken.

Je doet dan recht aan wat in de Bijbel staat, maar het gaat wel over de hoofden heen. Wat je zegt klinkt als abracada-

bra; vergelijkbaar met hoe een wiskundesom bij veel mensen overkomt. Op het internet doen daarover grappige quotes de ronde: “Zo klinkt wiskunde voor mij: ik heb 6 ijsblokjes en jij 12 appels. Hoeveel pannenkoeken passen er dan op het dak?” Natuurlijk is dit uitvergroot en absurd gemaakt. Maar het laat wel zien wat er gebeurt wanneer een boodschap nergens aanhaakt bij de dagelijkse werkelijkheid. De hoorder heeft dan geen idee waar deze boodschap op slaat en wat hij ermee moet. Hij zal die als irrelevant naast zich neerleggen of er schouderophalend aan voorbijgaan.

Het is belangrijk, zoals de bekende Dietrich Bonhoeffer naar voren heeft gebracht, om te zien hoe de Here zelf in zijn spreken gericht is op mensen in hun concrete werkelijkheid. De tien geboden zijn hiervan een sprekend voorbeeld. Het gaat daarin om waarheden die in alle tijden gelden, maar die altijd concrete situaties veronderstellen. Zoals in het tiende gebod het verkeerde begeren van andermans rund en ezel. De Bijbelse boodschap heeft altijd iets te zeggen over onze concrete werkelijkheid. Ze brengt daarin iets aan het licht, ze wijst iets aan, ze informeert, ze corrigeert, etc. Maar hiervoor is het wel nodig dat die werkelijkheid wordt ingebracht en dat datgene wat God zegt ernaast gelegd wordt. Je kunt ook zeggen: de werkelijkheid van vandaag moet ter sprake gebracht worden zodat Gods Woord daarover iets kan zeggen. Gods Woord kan dan ingaan op wat er in die werkelijkheid te zien of te ervaren is. Het Woord kan zo heel dichtbij komen en ons na aan het hart worden gelegd.

Waarheid en context

Kort samengevat blijkt het bij relevantie te gaan om twee elementen. Een boodschap is relevant wanneer die datgene zegt wat er gezegd móet worden, én wanneer die gerelateerd wordt aan de huidige situatie. Oftewel, relevantie heeft aan de ene kant te maken met waarheid en aan de andere kant met context. In één zin gezegd: iets is relevant *als het zegt wat in de huidige situatie gezegd moet worden*.

Twee stappen nodig

Laten we proberen dit wat concreter te maken met betrekking tot de Bijbelse boodschap van schuld, zonde, straf en vergeving. De Bijbel is op dit punt glashelder: tot datgene wat gezegd móet worden behoort dat wij vanwege onze zonden

schuldig staan voor God en onder zijn toorn en oordeel liggen. Jezus is de enige weg om hieraan te ontkomen. Hijzelf zegt het zo: “Wie in de Zoon gelooft heeft eeuwig leven, wie de Zoon niet wil gehoorzamen zal dat leven niet kennen; integendeel, Gods toorn blijft op hem rusten” (Joh. 3: 36). Hiermee zitten we aan de kant van de waarheid. Maar nu de andere kant. Hoe brengen we deze boodschap in onze tijd en context ter sprake? Gezegd wordt dat het spreken over schuld en straf zoals de Bijbel doet, niet meer als relevant wordt aangevoeld. Dat betekent dus dat er sprake is van een clash of kortsluiting tussen de context van vandaag en de waarheid van de Bijbel. Hoe kun je in deze situatie de relevantie van de Bijbelse boodschap toch duidelijk maken?

Er moeten dan twee stappen gezet worden. Ook hier is Bonhoeffer een voorbeeld. Hij ging niet klakkeloos mee met het gedachtegoed in zijn tijd en met de kerk die dat in de oorlogsjaren kritiekloos omarmde en van daaruit de Bijbelse boodschap aanpaste. Hij gaf eerst een analyse van dat gedachtegoed, om te duiden wat er aan de hand was. En vervolgens kon hij de relevantie van de Bijbelse boodschap in die situatie duidelijk maken: hij waarschuwde voor de ‘goedkope genade’ die in de kerk gepredikt werd en plaatste daartegenover de ‘dure genade’. En hij riep de kerk op déze Bijbelse boodschap in die dagen te laten horen.

Onze tijd

Wat is er in onze tijd aan de hand? Isolde Charim geeft in haar boek *Narcisme. Over vrijwillige onderwerping* een heldere analyse. Onze maatschappij, zegt ze, wordt gedreven door narcisme: er is sprake van een verschuiving van een ‘boven-ik-aanspreking’ naar een ‘ik-ideaal-aanspreking’ (p. 50). Dat klinkt ingewikkeld, maar het betekent dit. Vroeger werd de moraal (dat wat goed is en wat slecht is) bepaald door een wet die verboden markeerde en plichten benoemde. Nu wordt de moraal bepaald door regels die omschrijven hoe het ik-ideaal eruitziet. Schuld hoort bij het overtreden van een gebod, schaamte hoort bij het niet kunnen voldoen aan het ik-ideaal. In de schaamtecultuur wordt niet de overtreding bestraft, maar het falen. Het gaat niet om schuld, maar om minderwaardigheid (p. 187). Wat tegenwoordig als schuld wordt gezien is een persoonlijk falen ten opzichte van het ideaalbeeld *van jezelf* (over: je uiterlijk, carrière, relatie, positie, aanzien van mensen, etc.).

Deze analyse maakt inzichtelijk hoe het komt dat in onze context het spreken over schuld en toorn *van God* totaal niet

als relevant aangevoeld wordt. Er heeft een verschuiving plaatsgevonden van een schuldcultuur naar een schaamtecultuur.

Maar deze analyse laat nog iets anders zien. Het feit dat we zijn opgeschoven naar een schaamtecultuur betekent niet dat er in onze cultuur geen besef meer is van schuld. De dagelijkse werkelijkheid laat dat zien. We hebben schuld bij de belastingdienst. En er is sprake van schuld wanneer we door het rode licht reden en geflitst zijn. En die schuld zal betaald moeten worden. Het is dus niet zo dat de kerk in onze tijd niet meer kan spreken over schuld en straf, omdat mensen dat niet meer aankunnen en de relevantie daarvan niet meer aanvoelen. De analyse van Charim laat zien dat de schaamtecultuur geen noodlot is dat we als een vaststaand feit hebben te accepteren en waaraan we onze Bijbelse boodschap hebben aan te passen. Het werkelijke probleem zit hem in het feit dat de Bijbel uitgaat van wat Charim een boven-ik-aanspreking noemt, en dat er iemand zou zijn die het recht en de bevoegdheid heeft om jou te zeggen wat goed is en wat niet. Dit valt verkeerd in een maatschappij die gedreven wordt door narcisme.

We komen hiermee al tot een nadere duiding van wat er tegenwoordig aan de hand is. Het gevaar is groot dat we, onder het voorwendsel dat we leven in een schaamtecultuur, de Bijbelse boodschap gaan versmallen en daarmee de relevantie ervan op het spel zetten. Wat Bonhoeffer zag gebeuren in zijn tijd, dat de kerk de ‘goedkope genade’ predikte en daarmee relevant leek te zijn, zien we ook in onze tijd gebeuren. Het evangelie wordt versmald tot de boodschap dat je geliefd bent door God. In Jezus Christus hoef je je niet te schamen voor wie je bent, maar mag je juist zijn zoals je bent. Dit sluit aan bij onze schaamtecultuur. En uit de Bijbel kunnen verschillende teksten naar voren gehaald worden die deze boodschap bevestigen. Het is ook niet onwaar; het mag gezegd worden, maar het is niet de hele waarheid.

Wat tegenwoordig als schuld wordt gezien is een persoonlijk falen ten opzichte van het ideaalbeeld van jezelf

**Het belangrijkste is
in onze tijd wat mensen
van ons denken (en wat
wij op basis daarvan
voor onszelf als ik-ideaal
hebben omschreven)**

Mogelijkheden

Wellicht dat er in onze tijd meer woorden nodig zijn om die hele waarheid van de Bijbelse boodschap voor het voetlicht te halen. De crux in de verschuiving van het besef van schuld naar het besef van schaamte ligt in het feit dat God uit het leven verdwenen is. Het belangrijkste is in onze tijd wat mensen van ons denken (en wat wij op basis daarvan voor onszelf als ik-ideaal hebben omschreven).

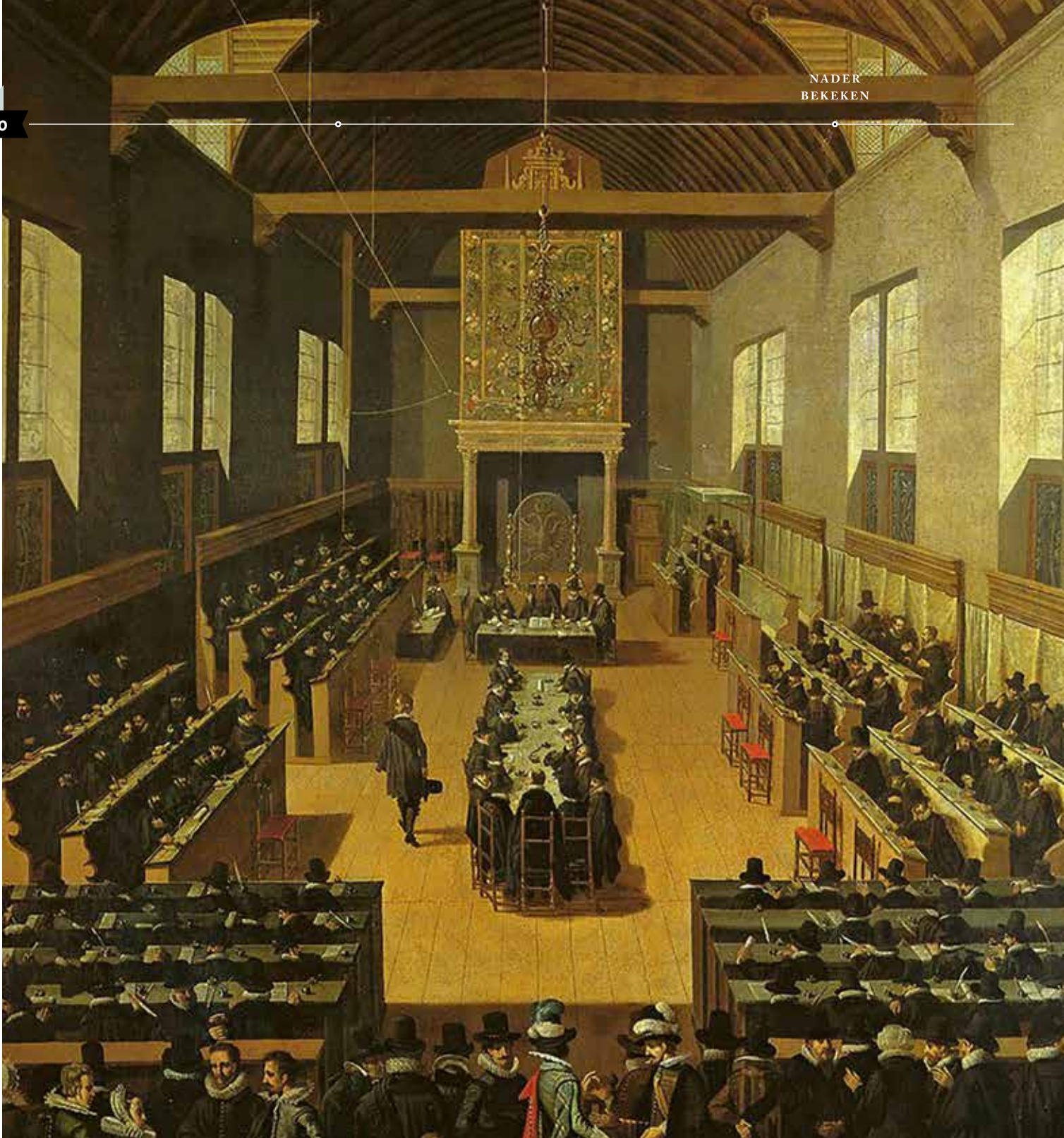
Om de relevantie van de Bijbelse boodschap duidelijk te maken zijn er meerdere mogelijkheden. Ik kan ze hier slechts kort aanstippen.

Je zou kunnen laten zien wat de consequenties zijn van een schaamtecultuur; Charim geeft in haar boek verschillende deprimerende voorbeelden. Daartegenover zou je dan het bevrijdende van het evangelie kunnen laten uitkomen. Je kunt ook beginnen met het feit dat God uit deze wereld verdwenen is, wat als consequentie heeft dat we alleen oog hebben voor het hier en nu. Het gevolg daarvan is: een toekomst zonder hoop. Een andere manier is te spreken over God als degene die boven ons staat. Het begin van wijsheid is de vreze des Heren.

Zo bezien zijn er verschillende mogelijkheden om, met de analyse en duiding van onze tijd in het achterhoofd, de relevantie van de Bijbelse boodschap duidelijk te maken. Het evangelie is goed nieuws. Het biedt een verdieping van kennis en vaak ook een contrast met de kennis van vandaag. Het betekent een bevrijding van het geknechte denken van deze tijd.

Dat biedt geen garantie dat mensen deze boodschap dan ook relevant vinden of dat die hen zal aangrijpen en dat ze het belang ervan inzien. Het is mogelijk dat mensen hun eigen ik-ideaal verkiezen boven het bevrijdende evangelie van God. Maar dat wil niet zeggen dat dit evangelie daarom niet relevant is. Het is in ieder geval de roeping van de kerk om in deze tijd en werkelijkheid van vandaag te zeggen wat gezegd moet worden. ■

BOTSEND KERKRECHT EN DE VRIJMAKING

---

1. 'Oud' en 'nieuw' kerkrecht

De Vrijmaking van 1944 herdenken betekent ook terugkijken op hoe het kerkrecht daarbij een rol speelde. En die rol was heel groot. De kerkstrijd die tachtig jaar geleden tot een kerkscheuring leidde was voluit ook een kerkrechtelijk geding.

D

eze constatering is voor veel mensen al genoeg om nu verveeld af te haken. Is kerkrecht niet een liefhebberij voor dorre regelneven? Maar wie dat denkt vergist zich. Kerkrecht is niets anders dan de manier waarop kerken samen de onderlinge vrede vormgeven en proberen die te bewaren of te herstellen. En dat op zo'n manier dat bevorderd wordt dat die kerken samen trouw blijven aan de leer van Christus.

Spanningen

Kerkrecht kan alleen op die manier functioneren als er eenheid is in het

belijden van die leer. En uiteraard wanneer je het er samen over eens bent hoe je het samenleven geregeld hebt. Inclusief in situaties dat er meningsverschillen ontstaan. Een voetbalwedstrijd is niet mogelijk als beide teams het niet eens zijn over de geldende spelregels. Net zomin is kerkelijke vrede mogelijk zonder overeenstemming over de geldende afspraken voor je manier van samenleven. En precies op dit punt is het in de vorige eeuw in de Gereformeerde Kerken misgegaan. Toen er steeds meer spanningen ontstonden rond inhoudelijke meningsverschillen, bleek er ook grote onenigheid over de vraag: hoe ga je hier samen mee om? Die kerkrechtelijke meningsverschillen raakten vragen als: wanneer, waar en hoe stel

je meningsverschillen aan de orde? Welke bevoegdheid hebben kerkenraden? En welke bevoegdheden hebben de meerdere vergaderingen (classes en synoden)? Wat is eigenlijk de aard van het kerkverband dat je samen hebt gevormd? Wat mag en moet je van een kerkenraad of kerklid verwachten wanneer hij het niet eens is met een beslissing van een meerdere vergadering? Ben je het over het antwoord op dit soort vragen met elkaar niet eens, dan worden conflicten onoplosbaar. De geschiedenis van de Vrijmaking bewijst het overvloedig. Het was in feite vooral een strijd over de aard van het kerkverband en het wezen en de bevoegdheid van de meerdere vergaderingen.

Kerkrecht sinds de Vereniging van 1892

Al deze spanningen en meningsverschillen, juist ook op kerkrechtelijk gebied, hebben zich in betrekkelijk korte tijd ontwikkeld. De Gereformeerde Kerken in Nederland waren onder die naam sinds 1892 een fusiekerkverband van de meeste kerken van de Afscheiding en die van de Doleantie. Kerkrechtelijk gezien was er de eerste tijd grote overeenstemming op basis van een geüpdatete versie van de aloude Dordtse Kerkorde uit 1618/19 (DKO). Met name het zogenaamde 'Doleantiekerkrecht' van A. Kuyper en F.L. Rutgers werd gezien en gepraktiseerd als het gereformeerde spoor zoals dat sinds de Reformatie in de 16^e eeuw bedoeld was geweest.¹ Het betekende een principiële afscheid van het hervormde kerkrecht uit de 19^e eeuw, waarbij de 'algemene synode' de bestuurs-top was in een landelijk

kerkgenootschap van daaraan ondergeschikte plaatselijke gemeenten.

De kerkrechtelijke bakens verzet

Maar in de jaren twintig veranderde dit. Enkele leidende kerkrechtsspecialisten kwamen tot andere inzichten dan ze eerst zelf hadden verdedigd. Rutgers en Kuyper zouden zich op een aantal punten vergist hebben als het ging om de bevoegdheden van meerdere vergaderingen, met name voor wat betreft de mogelijkheid om met tuchtmaatregelen in te grijpen in plaatselijke situaties. Concrete aanleiding voor deze verandering was de kwestie Geelkerken, die op de tafel van de Generale Synode van Assen 1926 lag. Deze synode veroordeelde niet alleen Geelkerkens opvattingen rond de uitleg van Genesis 2 en 3, maar greep ook daadwerkelijk in met tuchtmaatregelen toen Geelkerken en zijn kerkenraad die veroordeling naast zich neerlegden. Een synode die schorst en afzet! Het had in de besloten zittingen al tot een enkel protest geleid, onder meer van prof. dr. S. Greijdanus, maar het werd ook publiek bekritiseerd, met name door synodeafgevaardigde dr. W.A. van Es en door dr. J. van Lonkhuyzen met zijn brochure *Een ernstige fout* (en vele artikelen daarna). De nieuwe koers werd het vaakst en uitvoerigst verdedigd, met name in het weekblad *De Heraut*, door prof. dr. H.H. Kuyper (hoogleraar aan de door zijn vader A. Kuyper opgerichte Vrije Universiteit). Vanaf 1937 verhevigden de persdiscussies hierover zich naar aanleiding van een dik proefschrift (*Voetius over het gezag der synoden*) van Kuypers promovendus M. Bouwman. Critici van Kuyper en Bouwman

spraken over het 'nieuwe kerkrecht', dat een principiële afbuiging zou zijn van het 'oude kerkrecht' zoals dat in de Doleantie herontdekt was. Volgens Kuyper, Bouwman en anderen was hun gewijzigde inzicht helemaal niet nieuw, maar sloot het juist aan bij wat vroeger in gereformeerde kerken in binnen- en buitenland gepraktiseerd werd en ook door Gijsbertus Voetius was voorgestaan in zijn grote kerkrechtelijke standaardwerk uit de 17^e eeuw: de *Politica Ecclesiastica*. De generale synoden waarvan de besluiten tot de scheuring van 1944 hebben geleid (een drietal vanaf 1936) hebben in toenemende mate dit nieuwe kerkrecht gevolgd. Het is daarom nuttig om puntsgewijs op een rijtje te zetten waarin het 'oude' en het 'nieuwe' kerkrecht van elkaar verschilden. Het is de beste manier om te ontdekken waarom dit wel ongelukken moest gaan geven.

Het 'oude kerkrecht'

Het 'oude kerkrecht' (het doleantiekerkrecht dus) valt samen te vatten in de volgende zeven punten.²

1. Elke plaatselijke kerk is een complete en zelfstandige openbaring van het lichaam van Christus. Ze is dus niet een onderafdeling van een landskerk. Christus regeert die gemeente door middel van de ambtsdragers. De kerkenraad is het enige door Christus ingestelde bestuur van de gemeente en de enige *ambtelijke* kerkelijke vergadering.
2. Kerken weten zich geroepen om elkaar te steunen en te helpen om trouw aan hun Heer en zijn Woord te blijven. Op basis van

vrijwilligheid vormen zij samen een ‘confederatief’ kerkverband, een samenwerkingsverband van zelfstandige kerken op basis van onderling gemaakte afspraken. Vergaderingen waar die kerken elkaar ontmoeten (classes en synoden) zijn vergaderingen van de betreffende kerken, vertegenwoordigd door hun afgevaardigden. Omdat er meerdere kerken vertegenwoordigd zijn heten ze meerdere vergaderingen. Die aanduiding ‘meerdere’ zegt dus niets over het gezag van die vergaderingen (alsof ze meer gezag zouden hebben dan ‘mindere’ vergaderingen). Meerdere vergaderingen hebben juist beperkt gezag. Dat gezag wordt begrensd door wat de kerken samen bepaald hebben in de aangenomen kerkorde.

3. Meerdere vergaderingen hebben, anders dan de kerkenraden, geen rechtstreeks door Christus verleend gezag. De Heer van de kerk heeft kerken de vrijheid gegeven elkaar te dienen met behulp van meerdere vergaderingen. Wie daarheen afgevaardigd wordt zit daar niet krachtens zijn ambt, maar krachtens afvaardiging door de kerken. Meerdere vergaderingen hebben dan ook *afgeleid* gezag: gezag dat beperkt en dienend van karakter is.
4. Meerdere vergaderingen hebben alleen bevoegdheid om zaken te behandelen die vanuit de kerken zijn aangedragen. Het gaat dan om zaken die de kerken gezamenlijk betreffen of die in mindere vergaderingen niet konden worden afgehandeld. Óf het gaat om plaatselijke kwesties die via bezwaarschriften ter beslissing aan een meerdere vergadering zijn

voorgelegd (kerkelijke rechtspraak). De kerken hebben samen afgesproken dat zij zich zullen houden aan wat met meerderheid van stemmen besloten is (art. 31 DKO³), ook als men een ander besluit had gewenst. Dat ligt anders wanneer een kerkenraad de overtuiging heeft dat een besluit van een meerdere vergadering ingaat tegen de Schrift, de belijdenis of de kerkorde. Dan kan een kerkenraad een besluit niet uitvoeren (cf. het toenmalige art. 31 DKO). Maar dan is de kerkenraad verplicht aan de volgende meerdere vergadering haar argumenten voor te leggen en om revisie van het besluit te vragen. Een meerdere vergadering is niet bevoegd in de eigen zaken van een plaatselijke kerk in te grijpen. Ook niet om bij afdwaling te doen wat de kerkenraad had moeten doen. Evenmin om tucht te oefenen of de uitvoering van haar besluiten plaatselijk af te dwingen. Ze kan ook de besluiten van een mindere vergadering niet vernietigen, maar alleen geargumenteerde de betreffende mindere vergadering verzoeken een ander besluit te nemen.

5. De kerken hebben in de kerkorde geregeld welke rol en bevoegdheid meerdere vergaderingen hebben bij tuchttoefening over ambtsdragers. Wanneer bijvoorbeeld uitgesproken wordt dat een predikant geschorst of afgezet hoort te worden, liggen de beslissende uitspraak en de uitvoering van dat vonnis altijd bij de kerkenraad. Dit kan nooit door een meerdere vergadering worden overgenomen, met voorbijgaan van de kerkenraad.

6. Artikel 31 DKO heeft als strekking dat een kerk, ambtsdrager of gemeentelid een besluit niet voor

‘vast en bondig’ hoeft te houden wanneer naar zijn overtuiging sprake is van strijdigheid met de Schrift of de kerkorde. Hij moet zijn bezwaar wel voorleggen aan de kerkelijke vergadering waarop hij zich beroepen kan. Zolang dit bezwaar in behandeling is, kan er geen sprake zijn van wat voor vorm van tuchttoefening dan ook over wie bezwaard is.

7. Maar wat moet er gebeuren wanneer een kerkenraad de uitvoering blijft weigeren van wat door een synode is besloten en ook na bezwaar bekrachtigd is? Een meerdere vergadering heeft geen tuchtbevoegdheid in een plaatselijke kerk. Ze kan ook niet een kerkenraad afzetten. Een synode kan wel, na

1 Hierover uitvoerig: D. Deddens, ‘Het Doleantiekerkrecht en de afgescheidenen’, in: D. Deddens en J. Kamphuis, *Doleantie-Wederkeer*, Haarlem, 1986, p. 57-150.

2 Hierbij maak ik dankbaar gebruik van M. van Golverdingen, *Ontstaan, inhoud en betekenis van ‘oud’ en ‘nieuw’ kerkrecht – de strijd om het kerkrecht in de Gereformeerde Kerken in Nederland van 1926 tot 1944*, Gorinchem, 2001, p. 104v. Het betreft hier een niet in de handel gebrachte bijvaksriptie van de TU Apeldoorn. Integraal te raadplegen op www.kerkrecht.nl. Het is de meest complete weergave en analyse van de toenmalige discussie met opsomming en verwerking van alle relevante publicaties.

3 Dat artikel luidde toen: “Zo iemand zich beklagt door de uitspraak der mindere vergadering verongelijkt te zijn, dezelve zal zich op eene meerdere kerkelijke vergadering beroepen mogen; en hetgeen door de meeste stemmen goedgevonden is, zal voor vast en bondig gehouden worden. Tenzij dat het bewezen worde te strijden tegen het Woord Gods, of tegen de Artikelen in deze Generale Synode besloten, zoo lang als dezelve door geene andere Generale Synode veranderd zijn”.

herhaald vermaan, uitspreken dat de band van vrede en broederschap met de betreffende kerk verbroken is en dat de betreffende kerk geen deel meer uitmaakt van het kerkverband. Ze kan ook het deel van de gemeente dat de kerkenraad niet wil volgen, helpen met hun onttrekking aan het gezag van hun kerkenraad. En ook met het opnieuw constitueren van een gemeente binnen het kerkverband en het verkiezen en bevestigen van nieuwe ambtsdragers.

Het 'nieuwe kerkrecht'

Op welke punten wijkt het 'nieuwe kerkrecht' hier nu van af? Ik ga dezelfde zeven punten bij langs.

1. Elke plaatselijke kerk is wel een zelfstandige openbaring van het lichaam van Christus, maar de plaatselijke kerken sámen zijn ook de openbaring van het éne lichaam van Christus en staan in organisch verband met elkaar. Ook hun gezamenlijk samenkomen in meerdere vergaderingen zijn *ambtelijke* vergaderingen.
2. Binnen het kerkverband zijn kerken wel alle volkomen gelijk, maar ze staan in een ondergeschikte verhouding tot de meerdere vergaderingen. Daartoe hebben zij zich vrijwillig verbonden. Het gezag van een classis over een kerkenraad of van een particuliere synode over een classis etc. is hetzelfde soort gezag als dat van de kerkenraad over de gemeente.
3. Ook het gezag van meerdere vergaderingen is hun rechtstreeks door

Christus verleend. Afgevaardigden hebben zitting in een meerdere vergadering *als ambtsdrager*. Op grond van de Schrift en krachtens hun vertegenwoordiging van de kerken, bezitten meerdere vergaderingen dezelfde leer-, regeer- en tuchtmacht als kerkenraden. Zij zijn bevoegd om bindende besluiten te nemen en over de mindere vergaderingen gezag uit te oefenen.

4. Meerdere vergaderingen hebben dienend gezag dat erop gericht moet zijn de kerken bij haar vrijheden en rechten te bewaren en hen te behoeden voor dwaalleer. Normaal gesproken moeten zij de eigen zaken van plaatselijke kerken aan henzelf overlaten. Wanneer kerken bezwaar hebben tegen een besluit van een meerdere vergadering, kunnen zij daartegen een gemotiveerd bezwaar indienen. Maar zij hebben zich wel te conformeren aan het betreffende besluit zolang het niet door de synode is weggenomen. (Het is precies op dit punt dat de kerkelijke moeiten die tot de Vrijmaking hebben geleid tot een hoogtepunt kwamen. Want op dit standpunt werden kerken of kerkleden gedwongen om een besluit op te volgen dat tegen hun geweten inging.) Een meerdere vergadering heeft wél de bevoegdheid om het besluit van een mindere vergadering te vernietigen.
5. In art. 79 en 80 DKO was de tuchtoefening over ambtsdragers geregeld. Handelende instantie is daarbij steeds de kerkenraad (na instemmend en bindend advies vanuit het kerkverband). Maar volgens het 'nieuwe kerkrecht' geldt de regel: datgene wat de mindere

vergadering mag doen, dat mag de meerdere vergadering zeker doen. Meerdere vergaderingen hebben de volle bevoegdheid om zelf over te gaan tot uitvoering van een vonnis tot schorsing of afzetting.

6. Wanneer een kerkenraad of een kerklid in de kerkelijke weg naar art. 31 KO bezwaar heeft ingediend, moet hij gedurende de procesgang zich houden aan het gewraakte besluit. Wanneer dat geweigerd wordt, moet dat als scheurmaking worden beoordeeld.
7. In situaties van wanbestuur of uitspraken in hoger beroep is een meerdere vergadering bevoegd kerkenraadsbesluiten nietig te verklaren, de plaats van de kerkenraad in te nemen, weerspanningen (zowel ambtsdragers als gemeenteleden) te censureren en binnen de gemeente uitvoering te geven aan haar besluiten. Zo grijpt de synode in het geval van dwaalleer of scheurmakerij van de plaatselijke kerkenraad in de zaken van de plaatselijke kerk in, zet de kerkenraad af, doet door haar deputaten daarvan afkondiging in de plaatselijke kerk, die dan zo spoedig mogelijk via wettige verkiezing van een nieuwe kerkenraad wordt voorzien.

Simpele conclusie

Het behoeft geen betoog dat de verschillen tussen beide kerkrechtelijke opvattingen heel groot zijn en op beslissende punten elkaar uitsluiten. Inderdaad, dit móest tot ongelukken leiden. Daarover in het tweede artikel. ■

De Statensingelkerk
in Rotterdam, waar
de Vrijmaking in 1944
haar beslag kreeg

BOTSEND KERKRECHT EN DE VRIJMAKING

---

2. Een onafwendbare breuk

Hierboven is beschreven hoever in de Gereformeerde Kerken de kerkrechtelijke opvattingen uit elkaar waren gaan liggen in de twintiger en dertiger jaren van de vorige eeuw. Dat dit inderdaad onvermijdelijk ongelukken moest veroorzaken wordt in dit artikel beschreven.

Synoden op het spoor van het 'nieuwe kerkrecht'

Twee zulke frontaal op elkaar botsende interpretaties van het geldende kerkrecht maakten het onmogelijk om op een goede manier een uitweg te vinden toen er ook op het gebied van de leer felle persdiscussies gevoerd werden (zie hierover ook het artikel van H. Veldman in het septembernummer van ons blad¹). Zeker toen bij sommigen de overtuiging groeide dat het om verschillen ging die niet samen gedragen konden worden. In ieder geval de verschillen rond verbond, doop en veronderstelde wedergeboorte raakten volgens hen de aangenomen leer in de belijdenis. Anderen waren van mening dat de belijdenis helemaal niet in geding was en dat de tijd niet rijp was voor een bindende leeruitspraak. Toen die inhoudelijke verschillen en discussies op de tafel van de generale synode terechtkwamen ging het zich wreken dat er over het kerkrecht twee, elkaar uitsluitende, benaderingen gegroeid waren. De synoden lieten zich in meerderheid en in toenemende mate leiden door het 'nieuwe kerkrecht', en handelden vaak alsof meerdere vergaderingen wel degelijk hogere besturen zijn die boven de plaatselijke kerken en kerkenraden gesteld zijn. Het werd in feite het zetten van stappen terug richting het hervormde kerkrecht.

Vruchteloze discussies

De kerkrechtelijke discussies uit de jaren dertig, die door het genoemde proefschrift van M. Bouwman enorm werden aangewakkerd, leidden allesbehalve tot een nieuwe consensus.

Terugkijkend op die discussies valt op hoe sterk ze draaiden om de geschiedenis van het kerkrecht. Met een beroep op de historie probeerden de voormannen van het 'nieuwe kerkrecht' aan te tonen dat hun opvatting als de 'gangbare leer' op kerkrechtelijk gebied beschouwd moest worden. Dit beroep op de geschiedenis kreeg een normatieve status. Het ging op kerkrechtelijk gebied eigenlijk eender als met de leerverschillen rond verbond en doop: wat met een beroep op de geschiedenis als gangbare leer werd aangemerkt, moest ook het alleenrecht in de kerk krijgen.

Met name S. Greijdanus en J. van Lonkhuyzen hebben meermalen tegenover dit historisme benadrukt dat het beroep op de geschiedenis weliswaar niet zonder waarde is, maar dat toch beslissend hoort te zijn wat de Schrift leert over het wezen van de kerk en de manier waarop kerken met elkaar samenleven.² Daarnaast hebben zij zich beijverd om aan te tonen dat ook het beroep van het 'nieuwe kerkrecht' op de historie en op Voetius onjuist was. Er is hier de ruimte niet om die discussie samen te vatten, laat staan te evalueren.³

Het nieuwe kerkrecht in de praktijk

Hoezeer het nieuwe kerkrecht leidend werd, blijkt uit de volgende voorbeelden uit de geschiedenis van de Vrijmaking.

1. Toen de Generale Synode van Amsterdam (1936) bij haar stukken een brief aantrof waarin de classis Bolsward haar bezorgdheid uitsprak over alle felle persdiscussies, nam die synode zelf het

initiatief (door het aannemen van een voorstel van de synodeleden A.D.R. Polman en W.H. van der Vegt) om die verschillen maar eens te gaan onderzoeken. Er werd immers gezegd dat er sprake was van mogelijke afwijkingen van de 'gangbare leringen'. M. te Velde schrijft hier terecht over:

De voorstellers willen de polemiek indammen en de vrede dienen. Maar goed beschouwd werden hier – in strijd met artikel 30 van de kerkorde – allerlei particuliere klachten over afwijking van de 'gangbare leringen' op de agenda van de volgende synode gezet, zonder dat ook maar één kerk erom had gevraagd en zonder dat er bescherming werd geboden tegen een heilig verklaren van gangbare leringen.⁴

De synode benoemde een studie-deputaatschap dat aan de volgende synode rapport moest uitbrengen. Protesten hiertegen ter vergadering (o.a. door de hoogleraren K. Schilder en S. Greijdanus) haalden niks uit. Schilder heeft desondanks als deputaat meegewerkt en uiteindelijk met prof. dr. D.H.Th. Vollenhoven een aantal minderheidsrapporten ingediend.

Tekenend is ook dat de uitgebrachte meerderheids- en minderheidsrapporten nooit naar de kerken zijn toegestuurd. De kerken hadden de synode maar te vertrouwen!

2. De volgende synode (Sneek 1939) deed in 1942 enkele leeruitspraken, ook al lagen er enorm veel verzoeken uit de kerken om de zaken voorlopig te laten rusten vanwege de Duitse bezetting. De gevoeligste uitspraak (over de veronderstelde wedergeboorte)

werd via een officiële Toelichting door de synode zelfs dwingend aan de kerken opgelegd als de enig Bijbelse. Daarmee werd het niet langer toegestaan om die leer af te wijzen. En dat zonder dat het hier om een onderdeel van de belijdenis ging. De volgende synode (Utrecht 1942) wees de vele bezwaarschriften tegen deze uitspraak af. Die synode bestond voor bijna de helft uit afgevaardigden die ook lid van de vorige synode waren geweest. Zij oordeelden en stemden rustig mee en werden zo rechters in eigen zaak.

3. De leeruitspraak over de veronderstelde wedergeboorte werd vervolgens zo dwingend opgelegd, dat kandidaten, die door classes geëxamineerd moesten worden om tot het predikantschap te worden toegelaten, ook instemming met die uitspraak moesten betuigen en beloven dat ze er niet tegenin zouden leren. Onder meer de latere hoogleraar Oude Testament H.J. Schilder werd door de classis afgewezen toen hij dit niet kon beloven.
4. De synode van Sneek bleef steeds haar zittingen continueren, zodat haar opvolgster pas een jaar later bijeengeroepen kon worden dan volgens de DKO had moeten. Zij breidde ook zelf haar agenda uit, mede om een hoogleraar te benoemen. De synode handelde steeds meer als een opperkerkenraad. Protesten hiertegen werden als scheurmakerij aangemerkt. Prof. dr. K. Schilder had bijvoorbeeld zijn eigen kerkenraad (Kampen) en later ook alle kerkenraden verzocht om bezwaren tegen de handelwijze van de synode in de kerkelijke weg

aan de orde te stellen. Het werd een van de belangrijkste redenen om hem als scheurmaker en muiter te schorsen en later af te zetten. Niet alleen als hoogleraar, maar ook als emeritus predikant van Rotterdam-Delfshaven. Zijn eigen kerkenraad werd volledig gepasseerd! Een vergelijkbaar lot als Schilder onderging S. Greijdanus. De kerkenraad van Amersfoort, die zelf de bezwaren van Schilder op de synodetafel had gelegd, kreeg een zware delegatie van de synode op bezoek die de kerkenraad onder druk zette om zijn brief terug te nemen, onder dreiging van tuchttoefening.

5. In honderden situaties ging de generale synode zelf, of een classis op aangeven van de synode, over tot het schorsen en afzetten van ambtsdragers en kerkenraden. En dat omdat ze de binding aan de leeruitspraken, of het synodale handelen rond de zelfcontinuering, of de synodale tuchtmaatregelen niet voor vast en bondig konden

1 Harm Veldman, 'De voorgeschiedenis van de Vrijmaking', in: *Nader Bekeken*, jrg. 31, sept. 2024, p. 298-303.

2 Zie bijvoorbeeld: S. Greijdanus, *Schriftbeginselen van kerkrecht inzake meerdere vergaderingen*, Enschede, z.j.

3 Op het gebied van de Voetiusinterpretatie bleek achteraf de ooit veel geroemde dissertatie van M. Bouwman uit 1937 ernstige fouten te bevatten en tendentieuze te zijn in de tekening van Voetius' positie. Zie daarover Golverdingen, a.w., p. 117 ev. Golverdingen valt eerder, slechts in beperkte kring gepubliceerd, onderzoek van prof. drs. D. Deddens, bij.

4 In: D. Deddens, M. te Velde, *Vrijmaking-Wederkeer*, Barneveld, 1994, p. 32

houden en daartegen in de kerkelijke weg bezwaar bleven maken.⁵

6. De synode hanteerde daarbij de redenering dat wie bezwaar had wel een bezwaarschrift mocht indienen, maar ondertussen zich te houden had aan het besluit van de synode. Dat moest uitgevoerd worden, ook al ging het tegen het geweten in. Daarbij paste de synode de uitleg van artikel 31 DKO toe die hoort bij het 'nieuwe kerkrecht'. Het 'tenzij' uit dat artikel werd gelezen als 'totdat'. Het bracht velen in gewetensnood. Kerken die zich van de synodebesluiten (niet van het kerkverband!) vrijmaakten werden buiten het verband gezet.

De breuk bleek onafwendbaar.

Eenendertigers

Omdat in het kerkelijke conflict de uitleg van artikel 31 KO zo centraal kwam te staan, heeft dat artikel een iconische status gekregen in de jaren na de breuk. Om zich te onderscheiden van de synodaal gereformeerde kerken hanteerden de kerken van de Vrijmaking de eerste jaren nogal eens de toevoeging tussen haakjes: 'onderhoudend artikel 31 DKO'. En zo bezorgden zij zichzelf nog jarenlang de bijnaam 'artikel Eenendertigers'. Overigens was er bij de interpretatie van dit kerkordeartikel bij de vrijgemaakten ook wel eens sprake van overdrijving (uit reactie). Namelijk op het punt van het zogenaamde ratificatierecht. Daarmee is bedoeld de bevoegdheid van kerkenraden om te toetsen of er principiële bezwaren zijn tegen synodebesluiten. Met name prof. P. Deddens heeft verdedigd dat

besluiten van meerdere vergaderingen pas rechtsgeldig zijn op het moment dat een kerkenraad zelf besloten heeft dat hij die voor vast en bondig kan houden.⁶ Op dit punt is jaren later correctie gekomen van de kant van prof. J. Kamphuis, die terecht stelde dat een besluit van een kerkelijke vergadering een wettig en rechtsgeldig besluit is vanaf het moment dat het met meerderheid van stemmen is aangenomen. Dat laat onverlet het recht van de kerken om zo'n besluit te toetsen en eventueel ertegen in appel te gaan. Gedurende de appelweg kan er geen sprake zijn van een verplichting om aan de uitvoering mee te werken wanneer men de overtuiging heeft dat het betreffende besluit de grens is overgegaan van Gods Woord en de Kerkerde.⁷

Afloop

Wie na zoveel jaren op deze verdrietige kerkbreuk terugkijkt moet tot de conclusie komen dat zowel de vrijgemaakt gereformeerden als de synodaal gereformeerden weggegroeid zijn van het kerkrecht dat zij toen zo fel verdedigd hebben. De synodaal gereformeerde kerken pasten in 1959 de kerkerde aan, zodat de principes van het 'nieuwe kerkrecht' daarin nu duidelijk verwoord werden. In 2004 gingen zij op in het fusiekerkverband PKN, waarvoor een kerkerde werd vastgesteld die vooral door het Hervormde centralistisch kerkrecht gestempeld is.

De kerken van de Vrijmaking zijn sinds 2023 bijna allemaal opgegaan in de fusiekerk NGK. Zij hebben een kerkerde aangenomen die een veel 'congregationalistischer' of 'independentistischer' karakter heeft. Moeilijke

woorden, die aangeven dat het zwaar-
tepunt veel meer bij de plaatselijke kerken is gelegd is en dat over belangrijke principiële vraagstukken juist helemaal geen gezamenlijke, bindende afspraken meer worden gemaakt. Waar in het gereformeerde kerkrecht vanaf de Reformatie het zoeken naar een goede balans tussen 'plaatselijk' en 'landelijk' typerend was, is dit dus door beiden prijsgegeven.

PKN en NGK zijn zelfs steeds meer op elkaar gaan lijken, doordat in beide kerkverbanden kerkrechtelijk ruimte wordt geboden voor leerverschillen die de aangenomen leer van de kerk wel degelijk raken.⁸ En dat terwijl vanaf de Reformatie juist de eenheid in belijden is gezien als dé grondslag voor het samenleven in één kerkverband. De hoofdrolspelers aan beide zijden van het conflict rond de Vrijmaking zouden hiervan niets begrepen hebben. Dat is de opmerkelijke slotsom van dit verhaal. ■

5 Wie snel heel veel voorbeelden hiervan bij elkaar wil zien kan terecht in H. van Tongeren, *Be-waard bevel. De Vrijmaking in kort bestek*, 5^e druk, Enschede, 1967, p. 156-197, of in Leendert J. Joesse, *Lokale Vrijmakingen: waarom eigenlijk?*, Bedum, 2015.

6 In: K. Schilder, P. Deddens, *Eerste en Tweedehands gezag*, Groningen, z.j., p. 48vv, en: P. Deddens, *De Ratificering der besluiten van meerdere vergaderingen*, z.pl., 1946.

7 J. Kamphuis, *Kerkelijke besluit-vaardigheid*, Groningen, 1970, zie m.n. p. 55vv. Vgl. over deze discussie ook P.T. Pel, in: P.T. Pel en H.J. Room (red.), *Het woord in geding*, Lunteren, 2022, p. 172v

8 Zie hierover o.m. H.T. Wendt, *Volk van de Heer*, Lunteren, 2024, m.n. p. 57-60.

LOVESEAT OF PIJNBANK?

**Het idee van deze
interim-oplossing is
dat daadwerkelijk de
pijn wordt gevoeld
van het afwijken van
de kerkelijk afspraken**

De synode van de Christelijke Gereformeerde kerken heeft een model bedacht waarin gewerkt kan worden aan hernieuwde eenheid. Het idee is om aparte classes te vormen waarin de kerken die afwijken van de synodale besluiten toch hun kerkelijk leven doorgang kunnen laten vinden. Daarnaast zal er dan jaarlijks een vergadering (convent) moeten zijn van alle kerken, waarin de belangrijke thema's besproken worden. Het is de hoop dat daardoor bij iedereen een dieper inzicht ontstaat in het evangelie. Zo zal dan de waarheid weer tot eenheid leiden. Dat is een nobel streven.

Nu is het onverstandig om van de zijlijn commentaar te geven op het voorstel. Dat is ook helemaal niet mijn positie. Maar ik zat zo wat te mijmeren en het leek me dat het voorstel – als het wordt aangenomen – leidt tot één van beide: een pijnbank of een loveseat.

Eerst maar eens de pijnbank. Dan worden de afwijkende kerken min of meer in de hoek gezet. Ze mogen dan nog wel in het kerkverband blijven, maar ze hebben 'straf' gekregen. Ja, akkoord, het kerkelijk leven moet doorgaan en dus krijgen ze een eigen classis, maar de verdere rechten die ze hebben als kerken binnen het kerkverband zijn dan tijdelijk opgeschort. Het idee van deze interim-oplossing is dat daadwerkelijk de pijn wordt gevoeld van het afwijken van de kerkelijke afspraken; dat een 'ongestelijke houding'¹ ook leidt tot geestelijke correctie vanuit het kerkverband.

Dat is dus de ene mogelijkheid.

De andere mogelijkheid is die van de loveseat. Een loveseat – voor wie daar niet mee bekend is – is een 1,5-zitsbank.

Als je daar met z'n tweeën op gaat zitten, dan moet je wel veel van elkaar houden, want je zit tegen elkaar aan geplakt. Die is dus bij uitstek geschikt voor verliefde stelletjes: loveseat.

Nu kan het gebeuren dat de afwijkende kerken het erg goed hebben samen in die aparte classes. Ze zitten gezellig bij elkaar, ze hebben het goed samen, bevestigen elkaars gelijk en het kerkelijk leven gaat door. De niet-afwijkende kerken hebben óók hun loveseat waar ze gezellig bij elkaar zitten en elkaars gelijk bevestigen. En het mooiste is: met twee loveseats zit je toch nog samen in de kamer, al zit je dan niet meer samen aan tafel. Dat is de tweede mogelijkheid.

Welke van de twee het ook wordt, er zal diepere doordinking nodig zijn. Het voorstel dat er ligt, zo geeft de commissie zelf toe, is er één dat 'op zichzelf strijdt met wat Schrift en belijdenis leren over de eenheid van de kerk'.²

Maar bewust iets doen wat tegen Schrift en belijdenis ingaat – dat is net zoiets als neerploffen op een loveseat, waarvan je weet dat de veren niet meer goed zijn. Daar zak je doorheen.

Al vinden verliefde stelletjes dat natuurlijk geen probleem. ■

1 Zo het rapport op p. 5, regel 39. Het rapport is te vinden op: [https://cgk.nl/deputaten-vertegenwoordiging/rapport-toekomst-kerkverband-gepubliceerd/\[22-11-2024\]](https://cgk.nl/deputaten-vertegenwoordiging/rapport-toekomst-kerkverband-gepubliceerd/[22-11-2024]).

2 P. 13, regel 3-5.

**“Het zaad in
de vruchtbare
grond, dat zijn
zij die met een
goed en eerlijk
hart naar het
Woord hebben
geluisterd,
het koesteren
en door
standvastigheid
vrucht dragen.”**

(LUCAS 8:15)

---

*De zaaier,
gebrandschilderd
raam in de kathedraal
van Canterbury*

De gelijkenis van de bodemgesteldheid

Het is een overbekend en vrij eenvoudig verhaal, de gelijkenis van de zaaier, uit het leven gegrepen. We zien het voor ons: een akkerbouwer in Israël die zijn land inzaait en hoopt op een rijke oogst. Toch heeft Jezus het in dit verband over de geheimen van het koninkrijk van God. Wat is er zo geheimzinnig aan de gelijkenis van de zaaier? En waarom was juist dit het eerste beeldverhaal dat Jezus vertelde? Misschien is deze bekende gelijkenis minder eenvoudig dan we denken.

Zaaier en zaaisel

Laten we beginnen bij de hoofdpersoon: de zaaier. Vanuit zijn goedgevulde zaadbuidel (Ps. 126:6; een soort schoudertas) strooit hij de korrels kwistig om zich heen. Zonder vooraf te berekenen waar het zaaisel precies terechtkomt. Akkers in Israël waren anders dan tegenwoordig in Nederland. Het ging om kleine stukjes land, steenachtig, soms tegen

een helling aan gelegen, waar smalle paadjes doorheen liepen. Zulke paadjes kun je bij het zaaïen niet overslaan, ze raken onvermijdelijk bezaaid.

De zaaier doet dus niet echt bijzondere dingen. Hij gebruikt ook geen wonderkorrels, die het altijd en overal goed doen. Er is verschil in opbrengst, alleen ligt dat niet aan de zaaier of aan het zaad, maar aan de bodem. Daarom kunnen we beter spreken over de gelijkenis van de bodemgesteldheid.

Jezus schetst vier verschillende scenario's. Een deel van het uitgestrooide zaad valt op zo'n paadje dat dwars door de akker loopt. Het wordt door de mensen vertrapt of door de vogels opgegeten. Een ander deel valt op rotsachtige grond, maar dan wordt de groei belemmerd door watergebrek. Weer een ander deel komt terecht tussen de distels en wordt langzaam maar zeker door dat stekelige onkruid verstikt. Maar er valt ook zaad in vruchtbare aarde. En dat zaaisel maakt het verlies uit de eerste

drie scenario's ruimschoots goed. Jezus spreekt over een spectaculaire oogst: de opbrengst van die vruchtbare bodem is honderd keer zoveel als er gezaaid was.

Diepere laag

Wat zijn nu de geheimen van het koninkrijk? De leerlingen van Jezus vragen om uitleg. En dan blijkt dat zijn beeldverhaal, zoals vaker, een diepere laag heeft. Die ontdek je pas, als je niet alleen luistert met je oren maar ook met je hart. Want mensen kunnen ziende blind zijn en horende doof. Daarom zegt Jezus er luidkeels bij: "Wie oren heeft om te horen, moet goed luisteren". Het is heel belangrijk om de onderliggende boodschap tot je te laten doordringen.

Jezus trok veel publiek in Galilea. Hij reisde van stad naar stad en van dorp naar dorp, zodat zich een grote menigte verzameld had. Iedereen kreeg hetzelfde onderricht te horen en dezelfde wonde-

ren te zien. Jezus strooide zijn woorden en daden overal rond, zonder onderscheid te maken. Hij had geen voorkeur voor bepaalde groepen en wees niemand bij voorbaat af. Aan Hem zal het niet liggen. Maar de reacties waren verschillend. Jezus kwam onderweg verschillende soorten luisteraars tegen.

Woord. Zoals het zaad dat verdort op rotsachtige bodem.

3. De gemakzuchtige luisteraar, die het Woord verwaarloost en er niets mee doet, omdat dagelijkse beslommeringen alle energie opslokken. Mensen laten zich gemakkelijk in beslag nemen door

kigheid staat grondigheid: je geloofsvertrouwen diep laten wortelen, zodat het tegen een stootje kan. Tegenover gemakzuchtigheid staat standvastigheid: onder alle omstandigheden vasthouden aan wat Jezus zegt. En die drie komen samen in de conclusie van vers 15: "Het zaad in de vruchtbare grond, dat zijn zij die (a) met een goed en eerlijk hart naar het Woord hebben geluisterd, (b) het koesteren en (c) door standvastigheid vrucht dragen".

Het Woord, dat is het goede nieuws van Gods koninkrijk, dat verkondigd wordt. Lucas gebruikt deze term vaak in zijn evangelie, maar ook in zijn tweede boek, de Handelingen der apostelen. Het Woord gaat zijn weg door de wereld en vraagt om weerklank, ook als iemands oren er niet naar staan. Dit geldt nog steeds in de kerk, waar de Bijbel elke zondag opengaat. En ook op andere manieren is vandaag de dag Jezus' stem te horen, bijvoorbeeld in de media en via internet. Dan is het zaak te luisteren 'met een goed en eerlijk hart', zoals Lucas het formuleert. Luisteren is een levenslang leerproces, met ups en downs: het Woord oprecht ter harte nemen en er gehoor aan geven.

Dit is best een confronterende boodschap. Jezus houdt al zijn hoorders een spiegel voor. Het gaat erom *hoe* je luistert (vers 16-18). Welke luisterhouding heb ik? Hoe is het met mijn bodem gesteld? Wat moet ik veranderen om beter afgestemd te zijn op het Woord? Wees gewaarschuwd, want het luistert nauw. Jezus, het licht van deze wereld, maakt alles openbaar wat verborgen is. Niet alleen de buitenkant van mensen, maar ook hun binnenkant. Goede luisteraars gaan verlangen naar meer, en het zal hun gegeven worden. Bij anderen ebt de interesse weg, zodat ze uiteindelijk Gods koninkrijk kwijtraken.

Het Woord gaat zijn weg door de wereld en vraagt om weerklank, ook als iemands oren er niet naar staan. Dit geldt nog steeds in de kerk, waar de Bijbel elke zondag opengaat

Het verschil zit in de bodemgesteldheid, oftewel in de houding van de luisteraar zelf. Iedereen die oren heeft, is verantwoordelijk voor zijn of haar reactie.

Vier typen luisteraars onderscheidt Jezus, overeenkomstig de scenario's uit zijn gelijkenis.

1. De lichtzinnige luisteraar, die geen werkelijke interesse heeft. Platgetreden paadjes laten weinig door. Dan krijgt het Woord geen ruimte en de duivel is er als de kippen bij om het de mensen af te pakken. Zoals het zaad op de weg, dat in het voorbijgaan wordt vertrapt of door vogels opgepikt.

2. De oppervlakkige luisteraar, die zich laat afleiden. Veel mensen zijn aanvankelijk geïnteresseerd, maar ze houden het niet vol. Bijvoorbeeld wanneer zich problemen voordoen. Door nare ervaringen sluiten mensen zich af voor het

hun verstikkende ambities en frustraties. Zoals het zaad dat tussen de distels wordt verstikt.

4. De oprechte luisteraar, die behalve open oren vooral een open hart heeft. Zo iemand geeft het niet op. Dan gebeuren er wonderlijke dingen. Het zaad ontkiemt, loopt uit en draagt veel meer vrucht dan verwacht. Dat is te danken aan de groeikracht van het Woord, dat in vruchtbare aarde valt.

De juiste luisterhouding

Wat is dan de juiste luisterhouding? Die laat zich uit de gelijkenis afleiden door de beeldspraak te kantelen. Tegenover lichtzinnigheid staat ontvankelijkheid: de bereidheid om de boodschap van Jezus te ontvangen. Tegenover oppervlak-

Dienende vrouwen als voorbeeld

Opmerkelijk genoeg laat Lucas deze gelijkenis voorafgaan door een korte notitie over de vele vrouwen die Jezus dienden (vers 1-3). Zo'n mededeling vinden we in de andere evangeliën niet. Onderweg door Galilea was Jezus niet alleen in het gezelschap van zijn twaalf leerlingen, maar ook van een groot aantal vrouwen. Drie van hen worden met naam en toenaam genoemd.

Ten eerste Maria Magdalena, bij wie Jezus zeven demonen had uitgedreven. Ten tweede Johanna, de vrouw van Chuzas, de 'boekhouder' van koning Herodes Antipas; zij was blijkbaar iemand uit de hogere kringen. Ten derde Suzanna, over wie verder niets bekend is. Het waren de vrouwelijke Jezusvolgers, die Hem dienden door royaal hun bezittingen beschikbaar te stellen. Over reis- en verblijfskosten hoefde Hij zich niet druk te maken.

boodschap in zich opgenomen en dragen veel vrucht. Maar waar zijn de mannen gebleven? Lucas ziet geen reden om, afgezien van de twaalf leerlingen, hier ook namen te noemen van *mannen* die Jezus dienden. Ook Lucas' tweede boek, de Handelingen van de apostelen, laat zien dat vrouwen vaak eerder gehoor gaven aan het Woord dan mannen. Vrouwen zoals Lydia in Filippi (Hand. 16:12-15) en Damaris' in Athene (Hand. 17:34). Bij Lucas krijgen vrouwen een eervolle vermelding qua bodemgesteldheid en bereidheid om Jezus te dienen.

Ernaar handelen als opdracht

Als vervolg op deze gelijkenis vertelt Lucas dat de moeder van Jezus en zijn broers Hem wilden spreken, maar vanwege de menigte niet dichtbij konden komen (vers 19-21). Jezus maakt dan duidelijk dat geestelijke familie dichter

handelen: ziedaar de opdracht van Jezus voor alle goede luisteraars. Inclusief zijn biologische familie, hoewel zijn broers Hem aanvankelijk afstandelijk bejegenden (Joh. 7:1-9). Maar zijn broer Jakobus zal later schrijven dat geloof zonder daden dood is (Jak. 2:14,26). Inderdaad bevonden Maria en Jezus' broers zich na de hemelvaart bij zijn leerlingen in Jeruzalem; gezamenlijk hebben ze daar de uitstorting van de heilige Geest ervaren (Hand. 1:14; 2:1). In dit betrekkelijk kleine groepje vond het Woord een vruchtbare bodem en daaruit is de wereldkerk gegroeid. Over spectaculaire vrucht gesproken!

Raamwerk

Kortom, de gelijkenis van de bodemgesteldheid is zowel fundamenteel als programmatisch. Vandaar dat Jezus dit als eerste beeldverhaal vertelde. Lucas heeft er een passend raamwerk omheen gesmeed. Vooraf het voorbeeld van vrouwen die Jezus dienden; als vervolg de opdracht om naar Gods Woord te handelen (verg. Luc. 11:28).

Laten we dus luisteren met het hart en de daad bij het Woord voegen. ■

Het Woord vond in een betrekkelijk klein groepje **een vruchtbare bodem** en daaruit is de wereldkerk gegroeid.

Over spectaculaire vrucht gesproken!

Als we Lucas' notitie over dienende vrouwen proberen te verbinden met de gelijkenis van de bodemgesteldheid, ontdekken we dat die vrouwen laten zien wat er gebeurt als het Woord in goede aarde valt. Zij hebben Jezus'

bij Hem staat dan biologische familie. Bloedverwanten zijn niet altijd geestverwanten. En Jezus vormt een nieuwe familie. "Mijn moeder en mijn broers zijn degenen die naar het woord van God luisteren en ernaar handelen." *En ernaar*

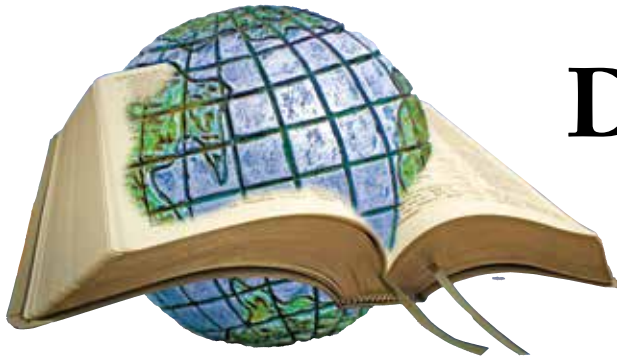
1 Zie over haar: Arco den Heijer, 'Damaris (Acts 17:34) and an Aristocratic Family from Sparta. Neglected Epigraphic Evidence on the Name of a Female Disciple', in: *Novum Testamentum*, jrg. 63, 2021, p. 346-359.

REGISTER OP NADER BEKEKEN JAARGANG 31 - 2024

24

Rubriek	Titel	Editie	Rubriek	Titel	Editie
Redactioneel			Thema		
Ida Slump		jan	Hans Hoogerduijn	Het is de Verlichting!	jan
Pieter Boonstra		feb	Cornelis Van Dam	Kinderen, Pesach en het avondmaal	jul/aug
Sipke Alserda		mrt	Harm Veldman	De voorgeschiedenis van de Vrijmaking	sep
Hans van der Jagt		apr	Kees de Groot	Heilshistorische prediking	okt
Balten Pieter		mei	Alfred Teeuw	Voltooid leven	nov
Hagens					
Hans van der Jagt		jun	Kinderen en avondmaal		
Kees van Dijk		jul/aug	Sipke Alserda	Historisch overzicht	jul/aug
Ida Slump		sep	Sipke Alserda	Discussie	jul/aug
Sipke Alserda		okt			
Pieter Boonstra		nov	Woordwaarde		
Schriftlicht			Erik van Alten	Gods mozaïek	jan
Henk Drost	De overwinning van de genade	jan	Gert Kwakkel	Aan de mensen onderworpen	feb
Yooeun Seong	Wat doe jij met je talent?	feb	Rob van	Waarom Jezus koorts bestrafte	mrt
Henk Jan Visser	Blinden kunnen zien en zien worden blind	mrt	Houwelingen		
Anne van der Sloot	Gods Woord: glashelder	apr	Egbert Brink	Angst en ontzag	apr
Bart van Egmond	De heilige Geest overbrugt afstand	mei	Erik van Alten	Het zwaard van het Woord	mei
Chris van Zwol	Gods zoete wraak	jun	Gert Kwakkel	Geloof maakt menselijk. Of niet?	jun
Harry Wendt	Opvoedend (be)oordelen	jul/aug	Egbert Brink	Ternauwernood	sep
Dirk Groeneveld	Bedreigd en gedragen	sep	Erik van Alten	Een linkshandige als Gods instrument	okt
Harry Wendt	Vriend van God?	okt	Gert Kwakkel	Gehoorzaam naar binnen	nov
Koos Tamminga	Gods rechtsbescherming	nov	Leer en leven		
Actueel			Anne van der Sloot	De Christus in de tijd tussen hemelvaart en wederkomst	feb
Pieter Boonstra	Is er iets mis met Vrede op aarde?	jan	M. Goudriaan	De hoogste glorie van Christus	apr
Balten Pieter	Geloof in de samenleving	feb	Wim van Vlastuin	De Heilige Geest in de Triniteit	jun
Hagens			E. Heres	De kerk: geschenk en opdracht	sep
Jan Wesseling	Een alarmerende hartenkreet	mrt	Ruard Stolper	Slachtoffer en dader	nov
Anne van der Sloot	Actueel extra. Stuurmanskunst	mrt	De wereld en het woord		
Jan Wesseling	Sluiproute of dwaalspoor?	apr	Aad Kamsteeg	De tirannie verdrijven?	jan
Balten Pieter	De cultus van de keuze	mei	Aad Kamsteeg	De zonde van het racisme	mrt
Hagens			Aad Kamsteeg	Het beest uit de zee en de superstaat	mei
Pieter Boonstra	Het probleem van relevantie	jun	Aad Kamsteeg	Milieu: een geestelijk probleem	okt
Jan Wesseling	Zuiver en zorgvuldig onderscheiden	jul/aug	Column		
Harry Wendt	Een verbazingwekkende zoektocht	sep	Harry Wendt	(Psalm)gezang	jan
Kees van Dijk	Kerkkeus, schoolkeus, en tachtig jaar Vrijmaking	okt	Rufus Pos	De kop van de slang	feb
Bart van Egmond	De boodschap van Taylor Swift	nov	Harry Wendt	Platform Rome-Reformatie	mrt
Thema			Rufus Pos	Barmhartigheid	apr
Kim Batteau	Over gezag en interpretatie van de Bijbel. Een geestelijke strijd	jan	Harry Wendt	Muurvast	mei
Pieter Pel	Absurd idee: 'kerk herverkavelen'	feb	Rufus Pos	Een rokerige investering	jun
Sipke Alserda	Kerk-zijn in deze tijd	mrt	Harry Wendt	Als een kind ...	jul/aug
Wilco Veltkamp	Leven in de onvoltooide tijd	apr	Rufus Pos	Het vierde gebod	sep
Ferdinand Bijzet	Half werk	mei	Harry Wendt	Zeeën van tijd	okt
Ferdinand Bijzet	'... zolang Christus de kandelaar niet wegneemt'	mei	Harry Wendt	Trots en vooroordeel	nov

Rubriek	Titel	Editie	Rubriek	Titel	Editie
Gelezen			Uit andere bladen		
Bauke Seldenthuis	Met de papelepel (E. Sanders)	jan	Perry Storm	De Dordtse Leerregels over de wedergeboorte	jan
Anne van der Sloot	Oud-Hervormd (Bart Jan Spruyt)	jan		Christen en techniek	jan
Lucius de Graaff	Islam. Bloeiperiode en hedendaagse crisis in de moslimwereld (A.T. Kuru)	jan	Perry Storm	Wanneer niets groter is dan jouw 'ik' ...	feb
Harm Boiten	Vast en vluchtig (Klaas-Willem de Jong en Leon van den Broeke (red.))	feb		De psalmen als routekaarten van de ziel	feb
Sipke Alserda	Heilige ruimte (Catharinus ven den Berg)	feb	Perry Storm	Samen op weg met Rome?	mrt
Douwe Steensma	Als het levenseinde in zicht is (Elisabeth P. van Dijk en Marianne Daverschot)	mrt	Leo Bezemer	Hoe de christelijke zuil van het politieke toneel verdwijnt	apr
Henk Drost	Gods missie - onze agenda? (J. van 't Spijker (red.))	mrt	Perry Storm	Mag God nog anders zijn? Geloofsbelijdenis is koorzang	mei
Bart van Egmond	Heidelbergse Catechismus (F.J. Bijzet)	apr	Perry Storm	Na het convent	jun
Laurens Snoek	Follow Up! Journal 1-4 (José Korsaan en Corjan Matsinger)	apr	Perry Storm	Mozaïek en weggesijpelde bekering	jun
Wilma van der Jagt	Zoeken en zeker vinden (M. Timmermans)	apr	Perry Storm	'Het klimaat van het absolute'	sep
Rinie van Reenen	De aarde en de hemel trouw blijven (A. van der Dussen)	mei	Leo Bezemer	Waar gaat dit naartoe?	okt
Harry Wendt	Dr. Marinus Burcht van 't Veer (Harm Veldman)	mei	Perry Storm	Barrières voor Bijbellezers	nov
Henk Drost	Betrokken in Gods missie Basisboek missiologie (Petra de Jong-Heins e.a. (red.))	jun		Tien jaar Bijbel in Gewone Taal	nov
Sipke Alserda	Een vogel is er thuis; verzamelde liederen (Ria Borkent)	sep	Gedicht		
Arjan van den Os	Op ontdekkingsstocht door het Nieuwe Testament (Rob van Houwelingen en Myriam Klinker-De Klerck)	sep	Bauke Seldenthuis	Lezend in mijn boot (Hendrik Marsman)	jan
Piet Houtman	Laat de aarde juichen (H. Jochemsen en J. van der Stoep (red.))	okt	Bauke Seldenthuis	De gelovigen (Muus Jacobse)	feb
Henk Drost	Hyperdordt - Belijden zonder te geloven (Gert van den Brink)	okt	Bauke Seldenthuis	A en Ω (Ida Gerhardt)	mrt
Els van Dijk/ Marianne Daverschot	Suicide, als het leven een loden last wordt (Hanneke Schaap-Jonker e.a. (red.))	okt	Bauke Seldenthuis	Na de bevrijding (J.C. Bloem)	apr
Chris Kruse	De werken van Zijn handen (Bart van den Dikkenberg)	nov	Bauke Seldenthuis	Klein danklied (Ad den Besten)	mei
Rob Visser	Geroepen tot de dienst (Douwe Steensma)	nov	Bauke Seldenthuis	I cavalli di Leonardo (Rutger Kopland)	jun
			Bauke Seldenthuis	Van een pluchen beer (Mikhail Katsnelson)	sep
			Bauke Seldenthuis	Vorbereiding (Willem de Mérode)	okt
			Bauke Seldenthuis	Brieven op zee (Jan Slauerhoff)	nov
			Man vrouw ambt		
			Jaap Burger	Een korte reactie	mrt
			Henk Room	Een korte reactie terug	mrt
			Ingezonden		
			Gert Treurniet	(1) Laat hen allen één zijn, Vader	sep
			Ferdinand Bijzet	(1) Een legalistische uitleg van de belijdenis over de kerk	sep
			Gert Treurniet	(2) Samen één Herder volgen of mijn favoriete onderherder uitzoeken?	sep
			Ferdinand Bijzet	(2) De goede Herder volgen door de dienst van betrouwbare onderherders	sep

Democratie en het 'naakt' geworden publieke erf

"Bij gebrek aan overleg mislukken plannen, ze slagen door ampel beraad."

(Spr.15:22)

"Wat geboren is uit een mens is menselijk, en wat geboren is uit de Geest is geestelijk."

(Joh. 3:6)

De parlementaire democratie is op de terugtocht. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie (1991) was dat nog anders. Het aantal volken dat toen voor politiek pluralisme koos, voor vrijheid van vereniging en vergadering, nam toe. Maar de ontwikkeling beweegt zich nu al bijna twintig jaar in tegengestelde richting. Onderzoek wijst uit dat nog maar zo'n 45 procent van de wereldbevolking onder volledige of gebrekkige democratische omstandigheden leeft. Van de in totaal 205 staten worden er 59 autoritair geregeerd en functioneren er nog eens 34 met gemanipuleerde verkiezingen, rechters en media die onder druk staan en wijdverbreide corruptie. Het lijkt erop dat veel mensen zijn uitgekeken op wat wij liberale of westerse parlementaire democratie noemen. Moeten we daar als christenen over treuren? Wat oudere gereformeerden groeiden op met een gezonde portie wantrouwen ten opzichte van het begrip democratie. Het Griekse 'demos' komt van volk en 'kratos' betekent macht. Moeten we verlangen naar een combinatie van beide? Ja, als we zouden geloven dat de mens naar zijn aard goed is, het beste met zijn naaste voor heeft en natievorming die goedheid alleen maar zou versterken. Maar bij alle positiefs dat er ook na de zondeval nog op aarde te vinden is, geloof ik dat toch niet.

Op deze plaats hoef ik niet breed in te gaan op alles wat de Bijbel zegt over de

verschrikkelijke gevolgen van de keuze van de (eerste) mens tegen God. Een vroom mens als Job erkende: "Ik doe boete in zak en as" (Job 42:6). Een profeet als Jesaja roept uit: "Ik ben verloren. Onrein zijn mijn lippen" (Jes. 6:5). En koning David belijdt dat hij "in ongerechtigheid geboren is" (Ps. 51:7). Zonde heeft alles aangetast: ons verstand, onze verlangens, onze wil, ons hart.

Ook de historie spreekt daarvan. Plato (427-347 v.Chr.) had in zijn *Republiek* al weinig op met de volkswil. De filosoof wekt de indruk democratie gelijk te stellen met regeren door de meute. Een dergelijke bestuursvorm zou haast onvermijdelijk leiden tot anarchie, waarna tirannen de macht zouden grijpen. Leerling Aristoteles (384-322 v.Chr.) was genuanceerder. Maar ook hij meende dat de volkswil onder controle moest worden gehouden door de wijsheid van koningschap en aristocratie. Maar we hoeven niet zo ver in de geschiedenis terug te gaan om denkers te vinden die sceptisch staan tegenover democratie. Je vindt ze bijvoorbeeld onder hen die in de jaren dertig van de vorige eeuw uit nazi-Duitsland naar de Verenigde Staten vluchtten: Henry Morgenthau, Leo Strauss, Hannah Arendt, Henry Kissinger. Zij herinnerden zich dat Adolf Hitler niet via een gewelddadige staatsgreep aan de macht was gekomen, maar langs de stembus en dat hij die macht enkele jaren met brede volkssteun behield. Zij hamerden erop dat louter democratie geen antwoord

geeft op levensvragen waarop godsdienst en filosofie wel hun antwoorden hebben.

In de greep van de demagoog

Democratie ..., waar hebben we het eigenlijk over? Mijn vroegere hoogleraar politicologie G. Kuypers stelde dat het om een bepaald systeem van besluitvorming gaat, om een middel en niet om een einddoel. Dat klinkt logisch. Het gaat er altijd om wat je via een democratisch proces tot stand wilt brengen. In democratisch bestuurde staten wordt de vraag welke doelen moeten worden gekozen overgelaten aan de kiezers. Het uitgangspunt daarbij is de veronderstelling dat, wanneer iedereen vrij is om deel te nemen aan het selecteren van volksvertegenwoordigers, de meerderheid ook gebaat zal zijn bij het uiteindelijke resultaat ervan.

Natuurlijk zit daar wat in. De schrijver van het boek *Spreuken* zegt dat als bestuurders geen behoefte hebben aan adviseurs hun plannen gemakkelijker kunnen mislukken. Typerend voor dictators is dat zij zich omringen met jaknikkers die doodsbang zijn de sterke man tegen zich in het harnas te jagen. In autocratische besluitvormingsprocessen wordt het de gewone man vrijwel onmogelijk gemaakt invloed uit te oefenen.

Misschien met uitzondering van Donald Trump pleegt een Amerikaans president een nationale veiligheidsadviseur te hebben, die hem alternatieve beleidsstrategieën voorlegt waaruit hij dan kan kiezen. Een dergelijke breedte van informatie zou elke kiezer in feite moeten hebben: welke alternatieve maatschappelijke oplossingen zijn er? Louter het neerzetten van een stembus is ontoereikend om een democratie positief te laten functioneren. Je hebt ook verschillende politieke partijen nodig met elk weer andere politieke aanbevelingen.

In de wereld van de media mag er geen monopolie bestaan. Aan de basis van een volwassen democratie liggen vrijheden van godsdienst, meningsuiting, vereniging en vergadering.

En toch. Toch heerst er ook in een volwassen democratie soms bittere teleurstelling als de stemmen zijn geteld. Dat is bijvoorbeeld het geval als blijkt dat een groot deel van de kiezers in de greep is geraakt van demagogen. Typerend voor zulke volksmenners is niet altijd dat zij voortdurend aperte leugens vertellen. Kenmerk is dat zij met veel retoriek eenzijdigheden debiteren, niet in te lossen beloften doen, een misleidende voorstelling van zaken geven. Hun kans komt als er door welke oorzaak ook brede maatschappelijke frustratie heerst. De opkomst van Geert Wilders is daarvan een voorbeeld.

Heeft de kiezer altijd gelijk?

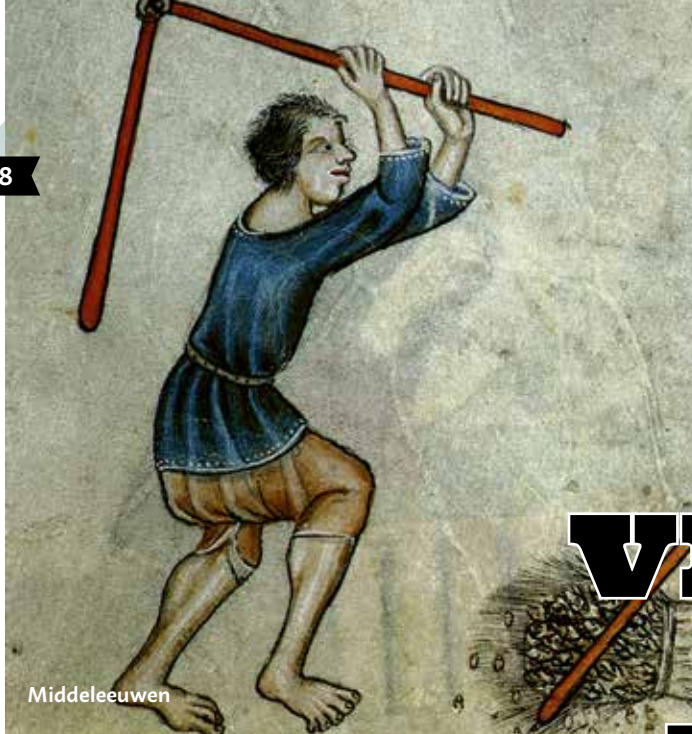
Heeft de kiezer dan niet altijd gelijk, zoals nogal eens wordt beweerd? Ja, als daarmee wordt bedoeld dat de meerderheid duidelijk heeft gemaakt welke koers moet worden uitgezet. Maar zo'n 'gelijk' is wat anders dan het ethisch en Bijbels bij het rechte eind hebben. De waarschuwing "de meerderheid niet in het kwade te volgen" staat niet toevallig in een hoofdstuk (Ex. 23) waarin het gaat over gerechtigheid: opkomen voor de armen, een onschuldige niet executeren, vreemdelingen niet dwarszitten, de aarde niet uitbuiten.

Juist omdat de meerderheid moreel niet altijd gelijk heeft, moeten de risico's die aan de 'wil van het volk' kleven worden ingeperkt. Essentieel is bijvoorbeeld dat er een onafhankelijke rechtspraak functioneert. Rechters moeten wat vanuit de politiek wordt aangedragen toetsen aan fundamentele rechtsbeginselen. Zo'n fundamenteel beginsel is het waarborgen van de rechten en vrijheden van minderheden.

Een boek dat in verband met tekortkomingen van democratie indruk op mij maakte was *The Naked Public Square, religion and democracy in America* van Richard John Neuhaus (1936-2009) uit 1984. Ik had het voorrecht de aanvankelijk lutherse en later rooms-katholiek geworden politieke denker in Manhattan, New York, een paar keer te ontmoeten. Hij constateerde dat door het terugdringen van het christelijk geloof tot de particuliere sfeer het openbare leven 'naakt' was geworden, leeg en kaal.

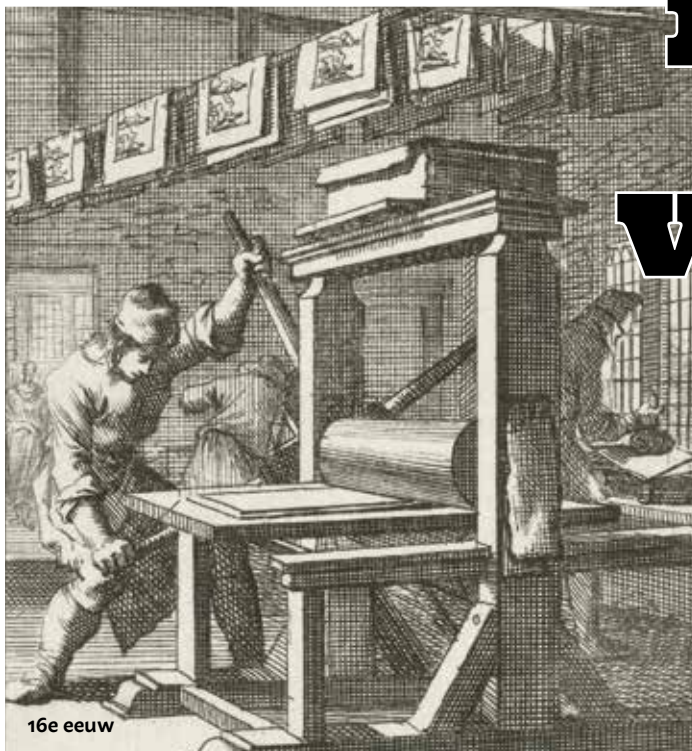
Neuhaus stelde dat de christelijke religie juist de kern van de westerse cultuur vormt en dat het wegebben daarvan ernstige consequenties heeft. Die waarneming is Bijbels. De Here Jezus waarschuwt dat het hart van een mens onmogelijk 'leeg' kan blijven (Luc. 11:24 e.v.) en dat demonen steeds op de loer liggen. Als het publieke erf van het christendom wordt ontdaan, zal altijd een *ersatz*-religie ontstaan. Neuhaus voorspelde toenemend individualisme, met als gevolg minder maatschappelijke samenhang en meer ethisch relativisme. Ook dat laatste natuurlijk. Wat uit de mens voortkomt is menselijk, zegt de apostel Johannes (3:6). Uiteindelijk betekent democratie dat de volkswil bepaalt wat goed is en wat slecht. "Mensen die denken alles beter te weten, doen waar ze zin in hebben. Ze worden kwaad als iemand hun goede raad geeft" (Spr. 18:1, BasisBijbel).

Ik verafschuw totalitaire regimes, zwarte en rode dictaturen en sterke mannen in autoritaire systemen. Ik ben oprecht dankbaar in een parlementaire democratie te mogen leven. Maar bij alle dankbaarheid mag je ook kritisch blijven. ■

Middeleeuwen

Een vreemde nieuwe wereld

16e eeuw

21e eeuw

Onlangs verscheen het boek *Een vreemde nieuwe wereld. Hoe ons denken over identiteit en seksualiteit veranderde* van Carl Trueman. Professor Trueman is theoloog en historicus en doceert aan Grove City College in Pennsylvania. Afgelopen zomer hield hij naar aanleiding van zijn boek vier lezingen op de Predikers & Leaders Conferentie in Almere.

Bart van Egmond was erbij en maakte een samenvatting die u hieronder kunt lezen.

¹ Trueman ontleent de term 'social imaginary' aan Charles Taylor, *A Secular Age* (2007).

1. 'Wie ben ik?' De wortels van het moderne probleem

In het boek *Een vreemde nieuwe wereld* onderzoekt Trueman hoe het kan dat wij leven in een wereld waarin het uitleven van homoseksualiteit en transgenderisme normaal is geworden. Hoe kan het dat een uitspraak als "ik ben een man in een vrouwenlichaam", die vroeger volstrekt absurd was, vandaag normaal wordt gevonden? Dat komt niet doordat *argumenten* mensen overtuigd hebben, maar doordat hun *intuïties* gevormd worden door hun omgeving, die een beeld creëert en communiceert van 'het goede leven'. Dat gebeurt door allerlei sociale praktijken en gewoonten, en in onze tijd ook via reclames, films en sociale media. Trueman noemt dit de 'social imaginary' (sociale verbeelding).¹ In die sociale verbeelding hebben grote veranderingen plaatsgevonden.

Het therapeutische zelf

Wat typeert het beeld van het goede leven dat dominant is in onze cultuur? Dat is het idee van het *therapeutische* of *expressieve zelf*. Met twee voorbeelden maakt Trueman duidelijk wat hij daarmee bedoelt.

In het verleden was het doel van onderwijs dat jij als individu deel werd van een groter geheel: de school, de onderwijstraditie die overgedragen werd. Dat zag je bijvoorbeeld (in veel landen, BvE) hieraan dat je een uniform droeg naar school. Jij als individu deed er niet toe. Vandaag gaat het juist om jouw persoonlijke welbevinden. Jij moet op school jezelf kunnen zijn, jezelf kunnen uiten. Kledingvoorschriften zijn afgeschaft.

Haal jij voldoening uit je werk (*job satisfaction*)? Als je vroeger aan iemand deze vraag zou stellen, zou hij bijvoorbeeld antwoorden: ik ben tevreden met mijn werk omdat ik daardoor mijn gezin kan onderhouden. Hij deed zijn werk namelijk om de verplichtingen te vervullen die vanuit de gemeenschap naar hem toekwamen. Of hij genoot van zijn werk en of hij zijn talenten daarin kwijt kon telde niet. Het idee dat jij je werk doet om daar een persoonlijk gevoel van welbevinden door te krijgen, is typisch iets van vandaag. Als we het lhbtiq+-gebeuren willen begrijpen, moeten we niet aan de oppervlakte blijven steken, maar het zien als een symptoom van deze dieperliggende visie op de mens en op het doel van zijn leven: *het expressieve*

als mensen die hun doel vinden in het uiten van onszelf en het vervullen van onze verlangens? Trueman laat dat zien aan de hand van een paar momenten in de geschiedenis.

Een boer in Dudley, Engeland, 1248

We kijken eerst naar het leven van een boer in het Engelse Dudley, in 1248. De economie van de middeleeuwen was agrarisch. De boer moest in het voorjaar zaaien, in de zomer en het najaar oogsten, en in de winter moest hij andere dingen doen. Hij kon dat niet zelf bepalen. De seizoenen bepaalden zijn levensritme en levensinvulling, en hadden zo gezag over hem. Het was onmogelijk om niet in dat gezag te geloven – als hij zich er niet aan hield, ging hij dood.

Het idee dat jij je werk doet om daar een persoonlijk gevoel van welbevinden door te krijgen, is typisch iets van vandaag

of therapeutische zelf. Deze visie wordt gevormd en bevestigd door de cultuur waarin wij leven.

Het is aan de kerk om daarop te antwoorden. Niet slechts met argumenten, maar met vormende praktijken die onze intuïtie vormen.

Hoe kon het zo veranderen?

Hoe en waardoor veranderde de sociale verbeelding in de loop der eeuwen, zodat wij over onszelf gingen denken

Dit vormde zijn beeld van zichzelf als mens. Hij wist: ik kan alleen gedijen als ik me voeg in een voorgegeven orde, en luister naar gezag van buitenaf.

De ruimte waarin het leven van de boer zich afspeelde was beperkt tot enkele tientallen kilometers rondom zijn dorp. Hij had geen vervoermiddelen om lange reizen te maken, bovendien bond zijn werk hem aan huis. Ook deze beperkingen bepaalden zijn zelfbeeld. Hij kon niet gaan en staan waar hij wilde. Het kwam ook niet in hem op om dat te willen.

Zijn leven werd ook bepaald door de gemeenschap. Hij trouwde met iemand uit zijn dorp. Vaak was een huwelijk gearrangeerd door de familie. Zijn 'carrière' stond vast bij zijn geboorte: zijn vader was boer, hij werd het ook. Als je vader koning was, werd jij koning. Niet jouw autonome keuze, maar je omstandigheden bepaalden je leven, wie je was, en waar je voor leefde. Zelfs je religie kon je niet kiezen, zoals vandaag. In de middeleeuwen was je katholiek christen van geboorte. Dus, de vraag 'wie ben ik?' was in de middeleeuwen eenvoudig te beantwoorden. Wie jij was, was niet afhankelijk van jouw keuzes. Jij maakte niet je eigen identiteit. Die was voorgegeven door de omstandigheden waarin je geboren was.

Een drukker in Zürich, 1522

We nemen nu een kijkje in de boekdrukkerij van Christoph Froschauer in Zürich, in het jaar 1522. Het is 9 maart, de eerste zondag van de vastentijd. Dan mag er geen vlees gegeten worden. Toch eten Froschauer en zijn werknemers een paar lekkere worsten. Het is een daad van verzet die bekendstaat als het begin van de Reformatie in Zürich. Zwingli was erbij. Wat is de achtergrond van deze gebeurtenis? De middeleeuwen kenden een agrarische kalender, de werktijden werden bepaald door de seizoenen. De vastentijd was aan het eind van de winter. Voor een boer, die dan nog niet veel zwaar werk te doen had, was dat geen probleem. Maar in 1522 was de samenleving niet meer alleen agrarisch. De boekdrukkunst was uitgevonden. In een boekdrukkerij ging het werk het hele jaar door. En omdat dat werk zwaar was, had je goed eten nodig. Dus aten Froschauer en zijn werknemers een stevige vette worst. Door de opkomst van *technologie* was men in de wereld van toen niet

meer strikt gebonden aan de tijden en seizoenen. De begrenzings van het menselijk leven werden doorbroken, want door technologie kun je de beperkingen die de wereld je oplegt overwinnen. Je krijgt als mens *keuzevrijheid*. Je kunt de dingen doen en invullen zoals jij het wilt.

Er veranderde meer. Door de toegenomen sociale mobiliteit, door de ontdekkingen, door de verspreiding van boeken die een hoge vlucht namen, kwamen mensen in aanraking met andere ideeën dan ze in hun directe omgeving ontmoetten. Al die dingen veranderden het zelfverstaan. Jij kunt een andere keuze maken dan de gemeenschap om je heen. Het individu emancipeert zich.

In die wereld was de vraag 'wie ben ik' ineens veel moeilijker te beantwoorden. Want niet alles was meer vastgelegd. Je hebt als mens keuzevrijheid gekregen. Sterker nog, dat wat jou beperkt en vastlegt ga je ervaren als een probleem, als iets wat overwonnen moet worden.

Amerika, Europa 2024

We kijken nu naar de wereld van vandaag, een wereld waarin haast niets meer vastligt. Beperkingen van tijd, ruimte en gemeenschap zijn er in veel opzichten niet meer. Jij kunt reizen naar de plek waar je heen wilt.

Binnen enkele uren bereik je de meest verre oorden. De meeste mensen zijn geen boer, en ervaren nauwelijks meer afhankelijkheid van de seizoenen. Je koopt aardbeien in de winter en kool in de zomer. Gemeenschappen zijn niet meer zo stabiel en bepalend. Jij bepaalt zelf welk beroep je gaat uitoe-

Al die dingen veranderden het
zelfverstaan. Jij kunt een andere keuze
maken dan de gemeenschap om je heen.

Het individu emancipeert zich

fenen, met wie je trouwt, en naar welke kerk je gaat.

Dat is niet alleen een feit, het bepaalt ook onze visie op mens-zijn. Mens-zijn is: de vrijheid hebben om zelf te kiezen, om dichtbij jezelf te blijven. Extern opgelegde beperkingen of orde zijn bedreigend, ze vormen een probleem dat moet worden overwonnen.

Niets ligt meer vast

Rousseau (1712-1778) dacht er al zo over. Wat maakt de mens slecht? De samenleving, opgelegde structuren, opvoeding, autoriteit. Om werkelijk jezelf te zijn, moet je die te boven komen. Maar in zo'n wereld is het wel heel moeilijk om antwoord te geven op de vraag: 'Wie ben ik?' Want niets ligt meer vast. Wie jij bent, is niet voorgegeven, maar moet ingevuld worden door je eigen keuzes. De mens is daardoor voortdurend in verandering. Dat deed Nietzsche de vraag stellen:

is er wel een 'ik'? Is er wel een doener achter de daad? Of is er alleen maar verandering?

In onze tijd zijn de technologische veranderingen sneller gegaan dan ooit tevoren. We zagen al: techniek doet iets met onze keuzemogelijkheden, bevrijdt ons van bepaalde beperkingen. Maar techniek doet dus ook iets met ons zelfverstaan. Het maakt het makkelijker om de wereld te zien als 'materiaal' dat wij moeten onderwerpen aan onze wil, in plaats van als omgeving waaruit normen op ons afkomen, waaraan wij ons moeten onderwerpen. (Hierover meer in de volgende lezing.) Het heeft gevolgen voor hoe wij omgaan met instituties. Eerst waren instituties bedoeld om ons te vormen. Het waren 'places of formation'. Maar nu worden het plaatsen die onze individuele zelfexpressie moeten dienen. Het worden 'places of performance' (zie het voorbeeld van de school). Slagen voor je diploma is niet meer het lid worden van een team, maar het worden van een individu. Ook de kerk is niet meer de plaats waar wij gevormd worden, maar waar wij ons moeten kunnen uiten. Voel ik me hier thuis? Past deze kerk bij mijn spiritualiteit? De verhouding tussen individu en gemeenschap wordt omgekeerd.

Wat is hiervan het gevolg? Dat is wat wel genoemd wordt het 'vloeibare zelf'. Als er geen externe autoriteiten meer zijn die mijn identiteit bepalen, maar als dat afhankelijk is van mijn keuzes, wie ben ik dan? Dan is identiteit vloeibaar geworden. Dat geldt dan ook voor man-zijn, vrouw-zijn, en seksualiteit.

2. Een faustische overeenkomst.

De moderne wereld en de vraag: 'Wat is de mens?'

In de vorige lezing werd al duidelijk: de centrale vraag voor de kerk in onze tijd is de vraag van de antropologie (= de leer over de mens): wat betekent het om mens te zijn? C.S. Lewis wees in zijn boek *The Abolition of Man* (De afschaffing van de mens), dat net na de Tweede Wereldoorlog verscheen, al op de grote omslag in het denken over de mens.

Die omslag heeft alles te maken met de opkomst van de techniek, al is techniek als zodanig niet de oorzaak ervan. Maar techniek maakt het wel

makkelijker om op een nieuwe manier over de mens te denken.²

Postmodern begrip van de mens

De leer over de mens – in onze cultuur – kan zo samengevat worden: de mens is een geïsoleerd, autonoom individu, die de vrijheid moet hebben om zijn eigen leven vorm te geven. Leven in relaties, daarvan afhankelijk

2 In dit kader herinnert Trueman aan Goethes *Faust*, waarnaar de titel van zijn lezing verwijst.

In onze cultuur wordt alles wat de autonomie van de mens bedreigt of in de weg staat gezien als een probleem, iets wat uit de weg moet worden geruimd

zijn en verplichtingen hebben, is niet wezenlijk voor hem. Integendeel, alles wat zijn autonomie bedreigt of in de weg staat (dat wat hem afhankelijk maakt of ergens toe verplicht) wordt gezien als een probleem, iets wat uit de weg moet worden geruimd. Hoe zijn wij in deze situatie terecht gekomen?

Technologie

Bij het ontstaan van deze visie op de mens speelde de opkomst van technologie een belangrijke rol. Want technologie helpt ons om beperkingen te overwinnen. En daardoor gaan we de wereld zien als materiaal waarover wij beslissen door onze wilskracht. We kunnen zelfs door technologie onszelf overwinnen, zodat het idee van mensverbetering ontstond. Technologie draagt een belofte in zich: macht en vrijheid. Dat is ook de retoriek waarmee technologie aan de man wordt gebracht: als je dit hebt, dan zul je ... Maar vaak leidt technologie juist tot meer onvrijheid en gebondenheid. Denk aan de komst van de email. De belofte was: je hebt al je post binnen een paar minuten weggewerkt. Maar hoeveel tijd ben je nu wel niet kwijt

met het beantwoorden van mailtjes? En hoezeer bindt het ons niet? Technologie beïnvloedt onze verbeelding (*imagination*). Ons denken over hoe de wereld moet zijn, wordt bepaald door de technologie die we gebruiken. Bijvoorbeeld: omdat we erop rekenen dat google werkt, worden we gefrustreerd als het niet werkt. Of omdat we rekenen op het gemak van een smartphone, worden we onrustig als we die niet tot onze beschikking hebben. Terwijl we dat helemaal niet hadden, toen we die middelen nog niet bezaten. Toch is er wel een verschil tussen *soorten* technologie. Trueman maakt op basis van een essay van de filosoof Martin Heidegger een onderscheid tussen technologie die de eigenheid van de omgeving/werkelijkheid respecteert, en technologie die dat niet doet. Een brug bijvoorbeeld respecteert de eigenheid van de rivier, de rivier blijft intact. Een dam gebruikt de rivier slechts als materiaal voor een hoger, door mensen gesteld doel, namelijk het opwekken van energie. Dit is een vrij onschuldig voorbeeld. Maar het illustreert het verschil tussen techniek die gegeven *normen* aanvaardt, en techniek die slechts in dienst staat van de beheersingsdrang van de autonome mens.

Technologische transformatie van de mens

Hoe verandert de technologie nu de mens en het begrip van het menselijk leven? Trueman geeft een aantal voorbeelden.

1. *Muziek*. Muziek was altijd een gemeenschapsgebeuren, live uitgevoerd bij belangrijke momenten (geboorte, dood, cultus), met het oog op de samenbinding van de gemeenschap. Door de techniek is muziek nu een zaak van individuele consumptie en keuze geworden: wij kunnen muziek van tevoren opnemen en zelf bepalen waar we (in ons eentje) naar luisteren. Dat versterkt ons gevoel van autonomie: ik ben de baas.
2. *Dans*. Ook dansen is vanouds een gemeenschapsgebeuren. Ieder heeft in de dans een eigen rol te vervullen. Denk aan het boek *Pride and Prejudice*. Maar in de film *Grease* wordt de techniek ingezet om van een dans een paringsritueel te maken. Het publiek is getuige van de zelfexpressie van het individu (John Travolta) om de vrouwen te imponeren en voor zich te winnen.
3. *Seksuele moraal*. Seks is vandaag niet meer dan triviaal vermaak. Dat kan door technologie. Vroeger kon je als man niet zomaar met een vrouw naar bed gaan. Want er konden kinderen van komen, en je kon ernstige ziekten overbrengen. Maar nu zijn de gevolgen van 'sleeping around' beperkt door het bestaan van anticonceptie en antibiotica. Daardoor ziet men de christelijke moraal niet meer als het enige middel om chaos in de samenleving te voorkomen. We kunnen immoreel

handelen zonder negatieve gevolgen. Ook (internet)pornografie heeft gevolgen voor de beleving van seksualiteit. De uniciteit van relaties verdwijnt. Je gaat anders tegen man of vrouw aankijken: “*faces change into bodies*” (“gezichten veranderen in lichamen”, Roger Scruton). De ander wordt materiaal om jouw eigen seksuele lusten op te botvieren, in plaats van iemand ten opzichte van wie jij verplichtingen hebt.

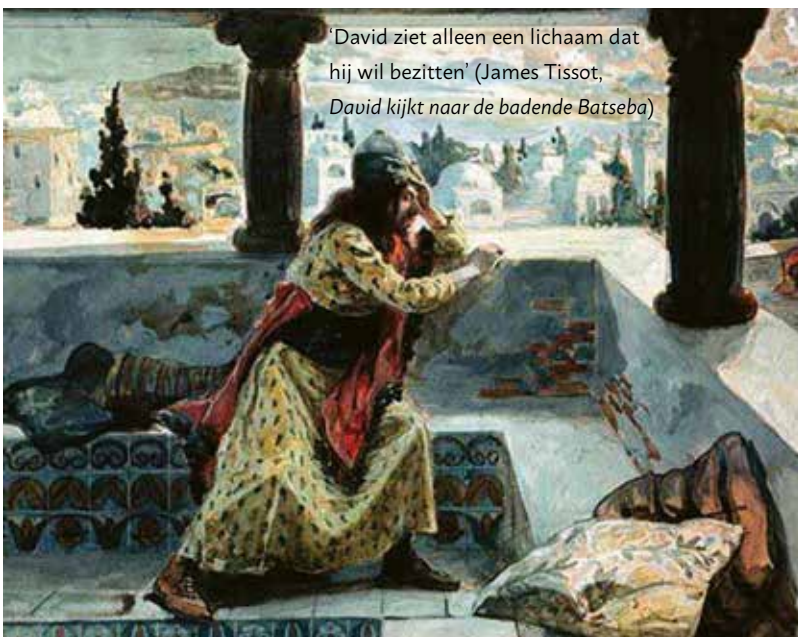
4. *Gendertransformatie*. Als iemand vroeger zei dat hij zich een vrouw voelde in een mannenlichaam, werd dat gezien als een probleem van de geest. Je moet de geest aanpassen aan de gegevenheid van het

lichaam. Dat veronderstelt dus dat het lichaam autoriteit heeft over ons en dat we die aanvaarden. Maar vandaag is dat niet meer zo. Door technologie kun je het lichaam aanpassen aan wat je geest denkt of wil. Als je lichaam een beperking is voor je geest om zichzelf te uiten, moet het aangepast worden. Daarvoor is plastische chirurgie nodig. Die is met name in de Eerste Wereldoorlog ontwikkeld om geschonden lichamen te *herstellen*: zó is een mens, en dat proberen we te herstellen (bijv. met protheses). Maar moderne plastische chirurgie heeft geen normatieve antropologie, geen visie op wat echt menselijk is. Wij bedenken wat wij willen zijn, en daar *passen* we het lichaam op *aan*.

5. *Internet*. De komst van het internet verarmt de communicatie, doordat *lichaamstaal* eruit wegvalt. Lichaamstaal is er niet voor niets. Maar wij gaan het belang daarvan steeds minder zien, als we door de techniek onze lichamen steeds meer buiten de communicatie houden.

Conclusie: wat is nu het grote probleem van onze cultuur? Er is geen normatieve antropologie. Er is alleen maar de kiezende mens. Maar wat moet hij kiezen? Door welke normen moet hij zich laten leiden?

3. Er zijn grenzen nodig. De leer van de mens doordenken

‘David ziet alleen een lichaam dat hij wil bezitten’ (James Tissot, *David kijkt naar de badende Batseba*)

gen die ten grondslag liggen aan de antropologie van onze cultuur. In de vierde en laatste lezing gaan we na wat het antwoord van de kerk hierop moet zijn.

We zagen in de vorige lezing: technologie belooft controle, maar geeft ons een gevoel van machteloosheid en afhankelijkheid. De technologie wordt een macht, waarvan we het gevoel hebben dat we ons er wel aan moeten onderwerpen. En dan is er de verleiding om woedend te worden of juist te wanhopen. En beide verleidingen moeten we als christenen weerstaan. Boosheid kan terecht zijn, maar mag ons niet overweldigen. Want christenen mogen leven uit hoop. Hoop ook dat wij in deze tijd de Here kunnen dienen, en tot zegen kunnen zijn in onze samenleving.

De vorige twee lezingen konden wat deprimerend zijn. Alle ontwikkelingen buitelen over ons heen. Wat moeten

we doen? Kunnen we er iets tegen doen? In deze lezing gaan we van de symptomen naar de vooronderstellin-

Twee overtuigingen

Maar om te weten hoe we goed reageren, moeten we de onuitgesproken overtuigingen begrijpen die ten grondslag liggen aan de antropologie die heersend is in onze cultuur. Dat zijn er twee:

1. De menselijke natuur heeft geen morele grenzen.
2. De menselijke natuur heeft geen moreel doel (of doelen).

Deze overtuigingen zijn niet nieuw. De opkomst van de techniek is er niet de oorzaak van, maar intensiveert het probleem. Eigenlijk zijn deze twee overtuigingen al zo oud als de zonde van de mens. Want Satan verleidde Eva juist om te loochenen dat het doel van haar leven was om Gods beeld te vertonen, en dat de manier om dat te doen was naar Gods geboden te luisteren.

Trueman werkt dit punt uit vanuit de geschiedenis van Davids zonde met Batsaba in 2 Samuël 11. Hij noemt die 'de val van David'. Eigenlijk een soort zondevalverhaal.

David is koning van Israël. Het doel van zijn leven is om Gods beeld te vertonen, juist in dienst van het volk. In zijn leven moet hij tonen wat het volk als geheel moet zijn. En daarvoor moet hij luisteren naar de geboden van God. Maar wat we zien is dat hij dit doel van zijn leven en de geboden van God naast zich neerlegt en afwijst. In plaats daarvan laat hij zich leiden door eigen wil en lusten. Expressief individualisme.

Batsaba wordt steeds de vrouw van Uria genoemd, en de dochter van haar vader. Daar zitten morele implicaties in voor David, die hij moet respecteren. Maar in relatie tot David heet zij steeds 'de vrouw'. Waarom? Omdat David haar zo ziet. Hij erkent niet zijn morele verplichtingen tegenover haar,

maar ziet alleen een lichaam dat hij wil bezitten voor zijn eigen plezier. En omdat hij de macht heeft, laat hij haar halen en gebruikt haar voor zijn eigen doeleinden.

Dit verhaal laat ons zien: de problemen die wij vandaag hebben, zijn zo oud als de Bijbel. Dat is een troost voor ons. Want dat betekent dat het antwoord op die vragen ook in de Bijbel staat. David is als de mens van vandaag, die zichzelf ziet als autonoom individu, niet gebonden door morele grenzen en een moreel doel.

Ontwikkeling van onze cultuur

De Bijbelse visie op de mens als geschapen naar het beeld van God heeft lang onze cultuur bepaald. Daardoor leerden mensen zichzelf zien als geschapen met een doel, en gebonden aan morele grenzen en verplichtingen om dat doel van hun leven te dienen en na te streven.

heersen. En Marx zei: het is ideologie. De christelijke moraal is de manier van de bezittende klasse om de onderdrukte klasse onder de duim te houden, en het kapitalisme te handhaven. Met andere woorden: morele codes werden gedeconstrueerd. Ze worden niet langer aanvaard als objectief gegeven, maar ze worden gezien als opgelegd door de ene groep aan de andere. En daarom zijn ze *onderdrukkend* voor de mens. Het gaat erom dat de mens zich ontdoet van deze normen om werkelijk vrij te zijn.

Dit gaat terug op de filosoof Rousseau, die de natuurtoestand (die vooraf zou zijn gegaan aan de georganiseerde samenleving) idealiseerde. De natuurlijke mens is goed. Alleen regels, de beschaving, de samenleving maken de mens slecht, die onderdrukken zijn innerlijke goedheid. Daarom: gooi alle regels van je af. Het idool van vandaag is dan ook de mens die normen durft te overtreden. Die regels van zich afwerpt. Die lekker zijn eigen weg gaat, en lak heeft aan iedereen. Oscar Wilde idealiseerde Jezus, omdat hij hem zag

David legt het doel van zijn leven en de geboden van God naast zich neer. In plaats daarvan laat hij zich leiden door eigen wil en lusten. Expressief individualisme

De Verlichting rekende af met God de Schepper, maar handhaafde nog wel die morele structuur van de mens. Toen zei Nietzsche: dat klopt niet. De christelijke moraal is niet objectief waar. Het is de manier waarop de zwakkeren over de sterkeren willen

als een *rule-breaker*. Dit is een van de grote idealen in onze samenleving: bestaande normatieve systemen moeten worden ontmanteld, want die zijn allemaal onderdrukkend. Het gaat steeds om het ontmantelen van de status quo. Dat kan er soms heel menslievend

uitzien (men zegt op te komen voor de onderdrukten). Maar ten diepste zit daaronder dat er geen morele grenzen mogen zijn. Elke vorm van normativiteit is per definitie onderdrukkend, en

juist vanaf (vgl. Rom. 6:22: “Maar nu, van de zonde vrijgemaakt en aan God dienstbaar gemaakt, hebt u uw vrucht, tot heiliging, met als einde het eeuwige leven”).

Wat is een vrouw? Waarom vinden mensen het vandaag moeilijk om hier antwoord op te geven?

moet daarom bestreden worden. Maar in onze samenleving wordt niet alleen het bestaan van morele grenzen bestreden, maar ook van morele doelen. Er is geen antwoord op de vraag: waar leef je voor? Aristoteles zei: het doel van de mens is om dienstbaar te zijn aan de ‘polis’, aan de gemeenschap. De christelijke theologie zegt: het doel van de mens is God te dienen, en eeuwig van Hem te genieten (vraag en antwoord 1 van de Westminster Shorter Catechism). En God heeft zijn geboden gegeven om dit doel na te streven. Het gehoorzamen aan geboden helpt je om het doel te bereiken. Ongehoorzaamheid brengt je daar

Het wetenschappelijk wereldbeeld heeft deze visie op het leven ondergraven. Men reduceert de werkelijkheid tot ‘*efficient causality*’, dat betekent: we kennen alleen *oorzaak en gevolg*. Maar er is geen *doel* waar alles voor bestaat (*‘final causality’*). De evolutietheorie van Darwin helpt hierin mee. Evolutie is immers een blind, ongeleid en doelloos proces. Vandaag is uit onze cultuur het hele idee verdwenen dat bepaalde dingen bestaan voor bepaalde doelen.³

Hier raken we ook aan het probleem van de technologie vandaag. Technologie is niet verkeerd op zichzelf, maar wordt destructief als wij geen

normatieve antropologie meer hebben. Als wij niet meer geloven dat bepaalde dingen bestaan voor bepaalde doelen, en dat de technologie die doelen moet dienen, en daarom morele grenzen moet accepteren.

Dit zie je terug in een concreet voorbeeld: wat is een vrouw? Waarom vinden mensen het vandaag moeilijk om hier antwoord op te geven? Omdat men niet meer erkent dat de schepping een ‘telos’ (doel) met zich meebrengt. De natuurlijke functies van het lichaam worden niet meer gezien als ons informerend over het doel van ons bestaan. Het zijn eerder obstakels die overwonnen moeten worden om ons zelfgekozen doel te verwerkelijken. En daar wordt dan de techniek (plastische chirurgie) voor ingezet.

³ Daardoor is bijvoorbeeld het homohuwelijk mogelijk geworden. Het idee dat het huwelijk een doel heeft, namelijk het afspiegelen van de band van Christus met zijn kerk, en het voortbrengen van kinderen, is verdwenen. En dan kan er dus zo’n gek concept ontstaan als een homohuwelijk. Terwijl je nu juist om het doel van het huwelijk te dienen een man en vrouw nodig hebt. Met twee mannen is dat simpelweg onmogelijk.

4. Alle redenen om vertrouwen te hebben.

De kerk als het antwoord

Het doel van de cultuur van vandaag is ontheiliging van de menselijke natuur. Het idool van onze cultuur is de mens die zijn eigen ding doet, die grenzen overschrijdt, die zich niets laat opleggen van buitenaf. Wat moet ons antwoord zijn op de

ontheiliging? Dat moet zijn *toewijding* van de menselijke natuur. En dan komt Trueman terug op iets wat hij eerder naar voren bracht. De ontheiliging van de menselijke natuur gaat niet (alleen) via argumenten, maar via een ‘social imaginary’ (zie lezing 1).

Mensen krijgen het via allerlei media en praktijken mee als iets vanzelfsprekends en goeds. Daarom moet de kerk ook niet slechts met argumenten reageren, maar ook met praktijken, met de vorming van een andere verbeelding van ons

BEELD
RAWPIXELIMAGES,
LUCHSCHEN,
PRESSMASTER

menselijk leven op aarde. Een ander verhaal van het goede leven, gebaseerd op Gods Woord, dat ons ook de orde van de schepping leert.

De vroege kerk en wij nu

Onze periode kun je vergelijken met de 2^e eeuw van de kerkgeschiedenis. De kerk was een minderheid in een heidense cultuur. En haar leven verschilde van dat van de wereld in gewoonten, regels etc. Daardoor werd ze gezien als staatsgevaarlijk. Dat is nu weer zo. De regels voor het behoren tot de kerk en het behoren tot onze samenleving (*'terms of recognition'*) gaan steeds meer uit elkaar lopen. Ook vandaag ben je als orthodoxe christen potentieel bedreigend voor de samenleving. In de 2^e eeuw werd het gezien als revolutionair als je Jezus Kurios noemde en hem zo diende. Want dat betekende

vervolgving van mensen die homoseksuele praxis afkeuren.

Wat kunnen wij als kerk leren van de vroege kerk? Dat we onszelf moeten blijven. De opdracht uitvoeren die Christus ons gaf. Wat houdt dat in? Trueman wijst op drie aandachtsgebieden.

Catechese

Onderwijs aan de kerk als geheel en in het bijzonder aan de jongere generaties is noodzakelijk.

- De hele raad van God moet verkondigd worden aan de gemeente. Laat zien hoe verschillende leerstukken met elkaar samenhangen. Laat vooral ook de samenhang tussen leer en leven zien.
- Omdat kerk en samenleving ongeveer hetzelfde dachten over ethiek, hebben we als christenen te lang niet diep nagedacht over

verhaal waaruit die do's en don'ts voortkomen.

Eredienst

De gezamenlijke samenkomsten op zondag zijn superbelangrijk voor de vorming van onze social imaginary, onze intuïties en idealen in het leven.

- Onderschat niet de pedagogische waarde van de hele dienst. Het gaat niet alleen maar om de preek. Door het ritme van de wekelijkse diensten wordt onze verbeelding van het leven voor God gevormd. Het is net als het leren van een taal. Dat doe je niet in een keer, maar door regelmatige oefening maak je je die eigen.
- De eredienst is een spirituele zaak, het middel waardoor God ons vormt. Hij is degene die aan ons handelt in de eredienst. Dat moeten we goed onthouden.
- In de eredienst krijgt muziek weer de gemeenschapsvormende functie die ze hoort te hebben. Door samen Gods Woord te zingen, worden we als gemeenschap gevormd in hetzelfde geloof, en in het leven voor Gods aangezicht.
- De orde van de liturgie is belangrijk. Het ritme van de eredienst is het ritme van het evangelie: ontmoeting met God, kennis van ellende, verkondiging van genade, Schriftlezing, prediking, antwoord op Gods woord, offer van dankbaarheid, zending de wereld in ...

We moeten het grote verhaal (van schepping, zondeval en verlossing) vertellen, waarin de christelijke ethiek thuishoort

dat zijn gezag uitging boven dat van de keizer. Vandaag zit het niet meer vast op leerstellige punten. Eerder op morele overtuigingen en keuzes (wat op zich in de vroege kerk ook zo was). De kerk kan er steeds minder van uitgaan dat haar ethiek wel door de samenleving wordt gedeeld en gewaardeerd. Denk aan wat we nu zien aan

ethiek. Daarin lopen we achter. Het is belangrijk om dat vandaag wel te doen.

- Daarbij moeten we niet slechts komen met 'bewijsteksten' en do's en don'ts, maar het grote verhaal (van schepping, zondeval en verlossing) vertellen, waarin de christelijke ethiek thuishoort. Een positief

Levensstijl

Hoe leven we samen? Het is belangrijk om te investeren in levensvormen die in de cultuur onder druk staan. We

moeten bijvoorbeeld *vriendschap* herontdekken en *gastvrijheid*.

- In onze cultuur worden relaties steeds meer geseksualiseerd. Waarom zijn er zoveel meisjes die denken dat ze lesbisch zijn? Omdat ze niet geleerd hebben dat er zo iets bestaat als vriendschap die ook zeer gepassioneerd kan zijn. Leer kinderen en jongeren wat het betekent om een vriend te hebben, om vriendschap aan te gaan, daarin trouw te zijn, etc. Investeer ook in echte relaties, niet online. Maak onlinecontacten niet belangrijker dan echte contacten. In vriendschappen mogen wij ook iets laten zien van de trouw van God aan ons! Hij is het die ons zijn vriendschap biedt, en daarin trouw is aan ons. Het is ook belangrijk om vriendschappen aan te gaan in de wereld, met niet-christenen. Juist om zó een getuige te zijn van God in die relaties.
- Gastvrijheid is een eigenschap van God, in zichzelf als de Drie-enige, en naar ons mensen toe. De schepping was een daad van Gods gastvrijheid voor de mens. Gastvrijheid is ook een vereiste voor oudsten in de gemeente – en dus voor elke christen. Gastvrijheid leert ons ook wat een mens is: hij is *afhankelijk* van de zorg van anderen. En hij is gemaakt om voor anderen te *zorgen*. Hierin mogen we een getuigenis geven naar een wereld waarin het ideaal van de mens als geïsoleerd, autonoom individu wordt gepreekt.
- Wij kunnen een dwalende wereld niet aanspreken zonder vriendschappelijk en gastvrij te zijn.

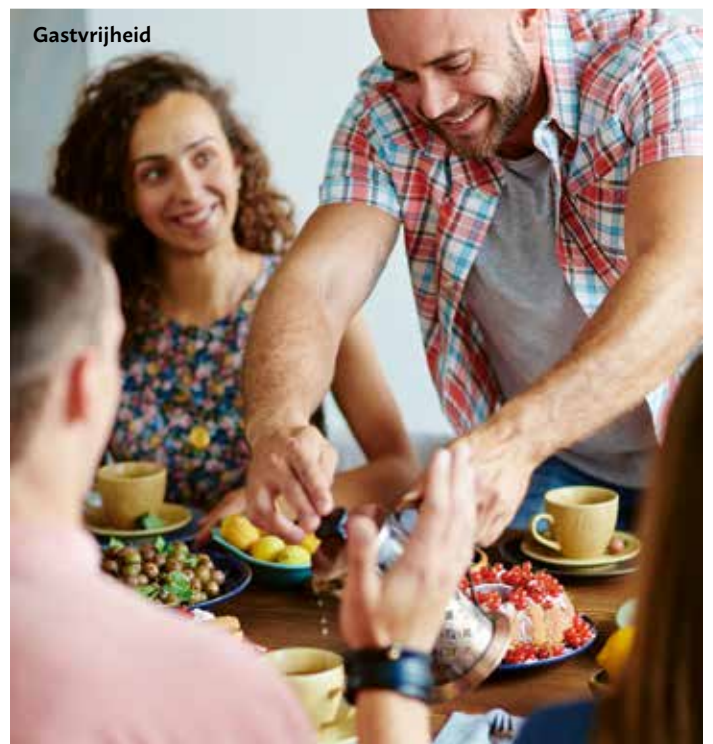
Onderwijs, eredienst, vriendschap en gastvrijheid. Het zijn veelomvattende taken, en niet iedereen kan alles. Maar God geeft deze taken aan de kerk als geheel. Hij geeft ook de zegen. ■

Onderwijs

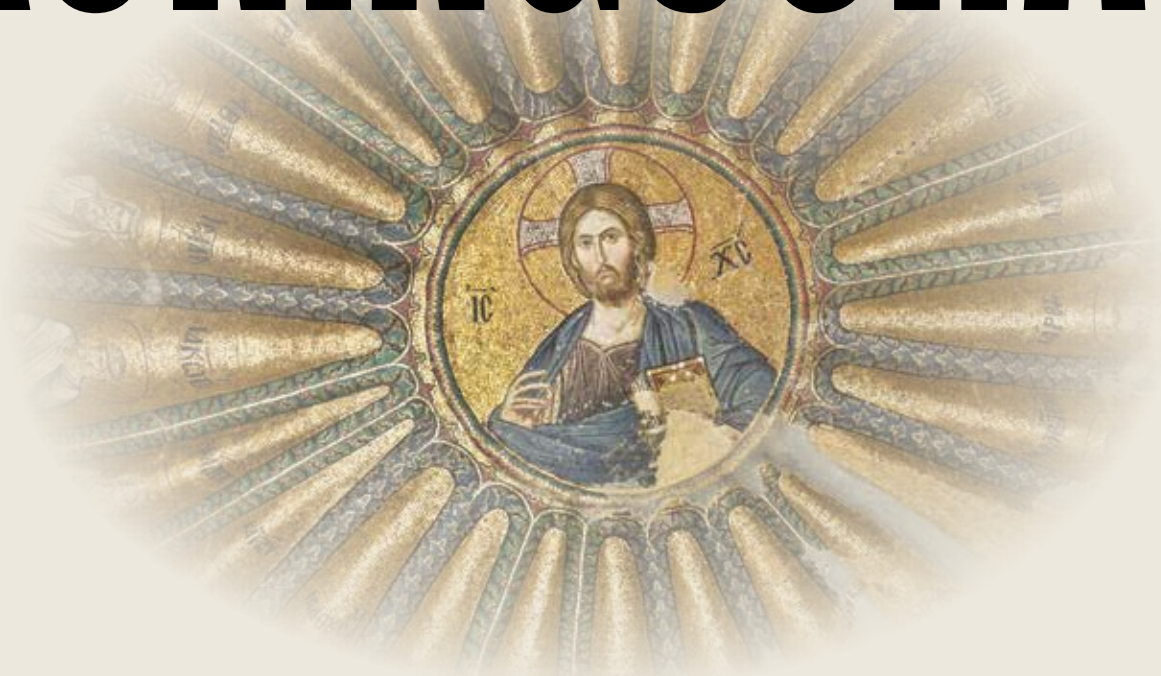
Eredienst

Gastvrijheid

CHRISTUS' KONINGSCHAP

In de Bijbelstudieserie' verscheen een boekje van drs. Piet Houtman over de actualiteit van Christus' regering: wat betekent het concreet dat Hij Koning is over de hele wereld?

In acht Bijbelstudies wordt dit thema vanuit verschillende gezichtspunten belicht.

Het eerste hoofdstuk zet meteen de toon: 'Onze Heer beheerst alles' (Kol. 1:15-20).

In het tweede hoofdstuk wordt Psalm 2 besproken, over de door God gegeven koning. Over David en over Christus, met verwijzing naar andere messiaanse psalmen.

De hoofdstukken 3 (over Jes. 11:1-10) en 4 (over Jes. 42:1-4) gaan over profetieën die als messiaans bekend staan.

Hoofdstuk 5: 'De mens, zoals God hem bedoeld heeft' (Heb. 2:5-9) gaat over de relatie tussen Christus en ons, mensen, in het heersen over de aarde.

De hoofdstukken 6 (1 Tim. 2:1-4) en 7 (1 Tim. 2:4-7) spreken over de universele betekenis van Christus, als Redder van mensen. En over wat dat betekent voor de houding van christenen in deze wereld en over het belang van het gebed daarbij.

Tenslotte wordt in hoofdstuk 8 Christus' koningschap belicht vanuit zijn oordeel over zijn vijanden (Op. 19:11-21).

Ik heb het boekje met interesse gelezen. In kort bestek komt er veel aan de orde. Te veel om allemaal te benoemen. Het boekje kenmerkt zich door zorgvuldige exegese van de gekozen Bijbelteksten, met veel verwijzingen naar andere Bijbelgedeelten. En steeds weet de auteur de betekenis weer concreet te maken voor mensen vandaag, in onze cultuur, met onze hedendaagse problematiek. Waar nodig aarzelt hij niet om het tegendraadse van de Bijbelse boodschap te laten zien. Ook moeilijke vragen gaat hij niet uit de weg. Bijvoorbeeld: wat betekent het dat Christus de 'eerstgeborene van heel de schepping' is? En de 'eerstgeborene uit de dood'? Wat betekent zijn koningschap voor ons koopgedrag? En voor alle machthebbers in deze wereld? Hoe te denken over geweld in de Bijbel? Niet alleen in het Oude, maar ook in het Nieuwe Testament, bijvoorbeeld in Openbaring 19? Waaraan moeten we denken bij gaven van de Geest? Bestaat er een hel? Wat is het verschil tussen tekstkritiek en Schriftkritiek?

Zo blijkt Christus' koningschap ook vandaag van betekenis te zijn voor alle aspecten van ons leven, en dat ook wereldwijd. Dat bepaalt de houding van ons als christenen, niet alleen inzake geloofszaken, maar ook in zaken als maatschappij en politiek, klimaat en milieu, economie en duurzaamheid.

Maar laten we vooral het voornaamste niet vergeten: dat Christus verzoening heeft gebracht! En vrede met God.

Bij het lezen heb ik dus meer uitroep-tekens dan (kritische) vraagtekens gezet. Ik heb slechts een paar kleinere vraagjes.

Bij Psalm 2, "Jij bent mijn zoon, IK heb je *beden* verwekt". Is dat een verwijzing naar Jezus' opwekking uit de dood? En bij Jesaja 11, 'bovennatuurlijke vrede', waarbij Jesaja onder andere het beeld gebruikt van een stro-etende leeuw. Is dat alleen beeldspraak of zou dat ook letterlijk werkelijkheid kunnen worden? En bij Gal. 4:4, "Maar toen de tijd gekomen was, zond God Zijn Zoon (...)". Ziet die 'tijd' alleen op Gods plan en niet op de gunstige omstandigheden toen? Of zou het ook beide tegelijk kunnen gelden?

Het boek is niet alleen geschikt voor persoonlijke Bijbelstudie, maar ook voor bespreking in groepsverband. Daarvoor is aan elk hoofdstuk een serie gespreksvragen toegevoegd. Zelfs zóveel vragen, dat de auteur adviseert niet alles op één avond te bespreken ...

Kortom, dit boekje is zeker een aanbeveling waard! ■

¹ Uitgave van de Vuurbaak in samenwerking met de Gereformeerde Bijbelstudiebond

N.a.v.:
Drs. Piet Houtman, *Christus regeert nu*, Vuurbaak, Barneveld, 2023, ISBN 9789055606252, 136 pag., prijs: € 12,99.

Van het bestuur

Geachte abonnees, broeders en zusters,

Graag informeren wij u – voor het eerst via deze rubriek – over onze activiteiten in het bijna voorbijge jaar en over onze plannen voor de toekomst.

Op 23 oktober 2024 overleed Jan Kooistra. Jarenlang was hij secretaris van de cahierredactie en de redactie van *Nader Bekeken*. We gedenken hem in dankbaarheid. In *Nader Bekeken* van november schreven we een in memoriam.

Dit jaar bedankte Jan Wesseling als bestuurslid. Vanaf 1997 leverde hij met zijn theologische achtergrond doordachte, principiële bijdragen over de door onze stichting en ons blad te varen koers. We hebben op plezierige wijze afscheid van hem genomen en hem hartelijk bedankt voor wat hij als bestuurslid voor onze stichting heeft betekend. We zijn blij dat hij als scribent van *Nader Bekeken* bijdragen wil blijven leveren. Ook zijn we blij dat Herman Offereins bereid was de voorzittershamer van hem over te nemen.

In de Jaarbrief van 2023 schreven we dat we in gesprek wilden gaan met mensen uit verschillende (orthodoxe) kerkverbanden om de mogelijkheden van samenwerking te verkennen. Aan de hand van een aantal uitgangspunten hebben we inmiddels meerdere – positieve – gesprekken gevoerd. Dat deed ons besluiten om een ‘Commissie ‘herpositionering NB/W&W’ in te stellen. Deze zal, uitgaande van een confessionele, gereformeerde visie, het bestuur dienen met een adviesrapport. Daarna hopen we besluiten te kunnen nemen met het oog op de toekomst van onze stichting en ons blad. De update van onze website hebben we daarom nog laten rusten. Via de huidige website kunt u artikelen uit voorgaande jaargangen van *Nader Bekeken* raadplegen en op trefwoord zoeken naar onderwerpen waarover u iets wilt lezen.

Ook dit jaar verscheen elke maand een nummer van *Nader Bekeken* (waarbij het zomernummer zoals altijd twee maanden besloeg). We zijn dankbaar voor de enorme inzet van de redactie, de auteurs, de vormgever en andere betrokkenen om dat telkens weer te realiseren en zo het gereformeerde geluid uit te dragen. Waar in het verleden alle scribenten lid waren

van de toenmalige GKv, komen ze nu uit een bredere kring van confessionele kerken. We zijn blij met deze verbreding en we zien die ook graag in ons abonneebestand, in de samenstelling van de redactie van *Nader Bekeken* en in ons bestuur.

Het aantal abonnees vermindert, waardoor de financiën onder druk staan. Toch hopen we het jaar af te sluiten met een positief resultaat, door een verhoging van de abonnementsprijs én door uw gulle giften, mede naar aanleiding van ons verzoek in de junibrief. Wij bedanken alle gevers hartelijk! We doen ook nu een dringend beroep op u om ons werk te ondersteunen door een gift en/of een legaat. Onze stichting heeft een ANBI-status. Het bedrag dat u geeft boven uw abonnementsgeld mag u dus als aftrekpost opnemen bij uw aangifte inkomstenbelasting. Om volgend jaar grote verliezen te voorkomen zijn we wel genoodzaakt de abonnementsprijzen opnieuw te verhogen met ongeveer 10%. In het colofon van dit blad staan de nieuwe tarieven vermeld.

Samen met de Kerngroep bezinning GK hebben we het boek *Volk van de Heer. Over kerk, verbond en kerkrecht* van dr. Harry Wendt uitgegeven. De auteur legt in dit boek uit waarom zowel de plaatselijke gemeente als het kerkverband – met een goede kerkorde – belangrijk zijn. We bevelen het van harte bij u aan. Het kost € 15,- (inclusief verzendkosten) en is te bestellen via www.bezinninggkv.nl.

We zijn de Here dankbaar voor wat Hij ons gaf in het afgelopen jaar en verwachten ook voor de toekomst alles van Hem die alle macht heeft in hemel en op aarde. Biddend om zijn zegen blijven wij ons ook in 2025 inzetten om ons Bijbelse geluid over kerkgrenzen heen te laten horen. ■

UIT TERDEGE

VAN 8 OKTOBER 2024

BEELD
FEODORA
CHIOSEA

Wanneer ambtsdragers in een kerkelijke gemeente geen leiding meer durven te geven is dat een ramp voor de gemeente. Maar wanneer leidinggeven heersen wordt, is dat geen minder grote ramp. Over dat laatste worden verstandige dingen geschreven in Terdege (8 oktober 2024), en wel in het artikel 'Als dienen heersen wordt', van de hand van Erik-Jan Verbruggen (psychosociaal hulpverlener en mediator bij De Vluchtbeuvel en pastoraal werker in de Gereformeerde Gemeente te Dordrecht). Hij schrijft:

Leidinggeven: spiegel je aan de grote Herder!

Het is goed dat er gezag is. In kerk en samenleving geven mensen leiding aan anderen. Gezag is door God gegeven, Hij zet ons in structuren waar leiding wordt gegeven en ontvangen. Wie leidinggeeft, is daar ten diepste door de Heere toe geroepen. Denk aan ouders, kerkelijke ambtsdragers, bestuurders. Gezag is gezond. Gezag kan echter ook zeer ongezond worden, als het verkeerd wordt gebruikt. Als dienen heersen wordt. Als macht misbruikt wordt en leidt tot manipulatie.

Als gezag niet op de goede manier wordt gebruikt, is de impact daarvan groot. Als ouders hun kinderen zwaar onderdrukken, beschadigt dat de kinderen levenslang. Een organisatie kan kapotgaan als de directeur niet dient, maar heerst. Ook in de kerk is de schade groot als ambtsdragers hun gezag inzetten voor handhaving van hun eigen positie, in plaats van voor het dienen van de gemeente.

De Bijbel is eerlijk over misbruik van gezag. Om slechts één voorbeeld te noemen: in Ezechiël 34 zegt de Heere van de leiders van Israël dat zij zichzelf weiden en niet hun kudde. Dat is wat machtsmisbruik kenmerkt. Het belang van de herder staat centraal, niet de kudde. Het gevolg: de kudde raakt verstrooid. De gevolgen zijn desastreus!

Wanneer is gezag nog gezond en wanneer raakt het uit evenwicht? Het is niet zo eenvoudig om dat te herkennen.

En we belijden met zondag 39 van de Catechismus dat geen enkele gezagsdrager volmaakt is maar “zwakheden en gebreken” kent. Als dienen heersen wordt, speelt er vaak een aantal zaken:

- De gezagsdrager ontwikkelt zich tot iemand met twee gezichten. Er is een vriendelijke, lieve kant en er is een harde, boze kant. De leider heeft een binnen- en buitenkant die niet met elkaar overeenstemmen. De buitenwereld ziet vooral de vriendelijke kant. Wie dichterbij komt, ziet ook een heel andere kant.
- Bij machtsmisbruik komt het persoonlijke belang van de leider steeds meer centraal te staan, terwijl het belang van de gemeente, de organisatie of het gezin steeds meer naar de achtergrond raakt. De gezagsdrager kan zich daarbij beroepen op de Heere, Die hem de gezagspositie heeft gegeven.
- Bij misbruik van macht vallen er gaandeweg slachtoffers. Er zijn mensen die tegengas gaan geven, die problemen aan de kaak stellen. Zij worden als dissidenten gezien en moeten het veld ruimen. Er ontstaat een cultuur waarbij kritiek op de leider niet op prijs wordt gesteld. Mensen worden bang om fouten te maken en gaan zich correct gedragen.
- Procedures kunnen mistig worden. Bijvoorbeeld de procedure rond de benoeming van nieuwe personeels- of directieleden, of rond het kiezen van nieuwe ambtsdragers. Transparantie raakt zoek, het vertrouwen neemt af. De leider zal gaandeweg meer invloed willen uitoefenen op en via degenen die hij om zich heen verzamelt.

Het spreekt voor zich dat misbruik van gezag zure vruchten heeft. De belangen van de organisatie of van de kerkelijke gemeente worden minder gediend. Het onderlinge vertrouwen neemt af. Er

lopen mensen weg. De openheid vermindert.

Wat drijft mensen die hun gezag gaan misbruiken? Vaak is een “heerser” iemand met een zwak ontwikkelde identiteit. Hij (of zij) voelt zich vanbinnen wellicht kwetsbaar en onzeker, veel van het overheersende gedrag is te zien als een gebrekkige vorm van zelfbescherming. Degene die zijn gezag misbruikt, heeft zijn identiteit voor een groot deel gebouwd op zijn ambt of zijn taak. Als deze leidinggevende rol er niet meer zou zijn, bleef er van zijn zelfbeeld weinig meer over. In feite is het gevaarlijk als zo iemand te veel gezag en invloed krijgt. Hij of zij is niet volwassen genoeg om dat aan te kunnen. Wie zijn gezag misbruikt, laat dikwijls een spoor van slachtoffers achter. In feite zijn er drie partijen: Degene die anderen overheerst. Degenen die daarvan het slachtoffer zijn. En de omstanders. Ze zijn zelf niet direct het mikpunt van degene die manipuleert of overheerst, maar maken wel deel uit van de situatie. Ze doen er het zwijgen toe, vaak uit angst zelf het volgende slachtoffer te worden. Hoe begrijpelijk dat ook is, de zwijgende omstanders houden het overheersende patroon mede in stand. Zonder volledig te zijn enkele lessen.

Het laat ons allereerst zien dat het uitoefenen van gezag, het geven van leiding, geen kleinigheid is. Elke leider neemt in zijn of haar leidinggevende positie zijn eigen zondige hart mee. Het is goed om ons daarvan bewust te zijn. Laat ieder in een leidinggevende rol zich voortdurend afvragen of hij lijkt op de overste Herder der schapen. Zodat van ons nooit gezegd kan worden dat we onszelf weiden en niet de kudde. Laat iedere leider steeds bidden om het beeld van Christus gelijkvormig te zijn. Dat is een krachtig medicijn tegen heersen in plaats van dienen. Gezag is immers verleende volmacht.

Het is goed dat er in de kerk en in christelijke organisaties een cultuur is waar we op een gezonde wijze elkaar durven te corrigeren. De Spreukendichter zegt dat openbare bestraffing beter is dan verborgen liefde (Spr. 27: 5, 6). Een goede leider realiseert zich dat hij onvolmaakt is, vraagt anderen om feedback, en neemt kritische noten ter harte.

Ten slotte is er een taak voor de zwijgende omstanders. Het is goed dat we ons realiseren dat iemand die anderen overheerst, daar door een zwijgende meerderheid de ruimte voor heeft gekregen. Laat een christen niet wegstijgen als een leider zijn gezag misbruikt, maar doen wat binnen zijn vermogen ligt om slachtoffers te steunen, de heersende leider te corrigeren, en de zwijgende omstanders te mobiliseren om hun verantwoordelijkheid te nemen. ■

UIT REFORMATORISCH DAGBLAD
VAN 14 SEPTEMBER 2024

Heerszucht sloop een kerkelijke gemeente (zie hierboven). Maar er zijn meer effectieve methodes om de gemeente te slopen. En de meeste ervan zijn ook heel bruikbaar wanneer je geen ambtsdrager bent. In het Reformatorisch Dagblad van 14 september 2024 zet Steef Post een vijftal op een rijtje voor belanghebbenden. Hij doet dat onder de wervende titel 'Christelijke gemeente slopen in vijf stappen'.

Hoe sloop je jouw gemeente het effectiefst?

Het is best lastig om een christelijke gemeente te verwoesten. Gewoonlijk gaat het om een hechte groep mensen met diep gewortelde waarden. Voor wie het wil proberen, hieronder vijf aanwijzingen.

1. Roddel werkt altijd. Het is de gemakkelijkste manier om de liefde te verdrijven. Het valt ook niet erg op, omdat het vrij gewoon is. Praat negatief over elkaar. Ervaar hoe goed het voelt om bij een rosétje samen over slechte dingen te kletsen. Roddelen is besmettelijker dan Covid en het voelt even onveilig aan. Zelfs in de Bijbel wordt er veel over gesproken: kwaadspreken, lasteren, achterklap, oorblazen, snateren. Het werkt! Probeer maar. Disclaimer: roddelen is een hoogrisicoactiviteit. "Een lasteraar zal het Koninkrijk van God niet beërven" (1 Korinthe 6:10).
2. Vechten helpt ook. Neem een middelmatig maar actueel punt. Je voelt wel aan wanneer iets in de lucht hangt. Soms ontstaat spanning over ritmisch zingen, een andere keer over een Bijbelvertaling, dan weer over een aspect dat in de prediking gemist wordt. Plaatselijk kan het gaan over wel of geen nieuw kerkgebouw. Verzamel mensen om je heen. Dat is anno 2024 niet moeilijk. Als je een beetje handig bent met sociale media, fix je dat. Meer mensen is meer macht. Net zolang doorgaan tot iedereen in de gemeente een keuze heeft gemaakt: voor of tegen. Realiseer je overigens dat je op deze

manier nooit op de Heere Jezus gaat lijken. Hij is zachtmoedig en nederig van hart.

3. Ga uit van top. Je hebt recht op een tien. Alles wat minder is, vraagt om aandacht. Dit is een krachtige uitgangspositie. Vergelijk je predikant met de beste prediker die je op internet kunt vinden. Ga ervan uit dat elke preek voor kinderen te begrijpen moet zijn. Claim bij iedere ambtsdrager de gave van bewogenheid, wijsheid, leiderschap en bescheidenheid. Bij ziekte heb je recht op bezoek van de predikant zelf; als hij dat aan een ouderling overlaat, is dat toch een minpuntje. En minpuntjes, daar draait het om. Je bent tekort gedaan. Over minpunten kun je gemakkelijk praten en urenlang klagen. Overigens, om te genieten van klagen moet je zelf bij een onderwerp vandaan blijven: klaag niet over jezelf en je zonde (dan verdampt namelijk het 1'tje van de tien).

4. Wees eigenaar. Dit is een punt voor kerkenraadsleden. Doe net of de gemeente jouw gemeente is. Zorg dat je er grip op hebt. Begin met nee zeggen, ja kan altijd nog. Geef niet te veel uit handen. Je kunt het maar beter zelf doen, want je weet nooit hoe het gaat. Vul de kerkenraad aan met mensen die er precies zo inzitten als jij. Jij bent verantwoordelijk voor het resultaat! Je wilt een gemeente waarmee je goed naar buiten kunt treden. Leef bij de dag, denk niet aan het moment dat je je als dienstknecht moet verantwoorden bij de echte Eigenaar.

5. Erger je aan de kerkenraad. Maak ruim baan voor gevoelens van irritatie. Dat is de beste manier om het stemmetje dat zegt dat je de broeders lief moet hebben, je aan hen moet onderwerpen en voor hen moet bidden, het zwijgen op te leggen. Deel je irritatie in de gemeente (zie verder bij 1). ■

PS Over irritatie gesproken, als een van de punten in deze column je irriteert, weet je zeker dat het daar over jou gaat.

*Bestuur en redactie wensen u
in deze roerige tijden
een hoopvol kerstfeest toe
en vertrouwen op Gods leiding
in 2025*

UIT GEREFORMEERD KERKBLAD
VAN 4 OKTOBER 2024

Na al het bovenstaande over wat de gemeente beschadigen en slopen kan zijn we hard toe aan dit derde en laatste stukje van dit keer. Het gaat over de gemeente die elke zondag weer bij elkaar komt. In het Gereformeerd Kerkblad van 4 oktober 2024 signaleert Piet Houtman dat de traditie steeds meer wankelt om in de morgendienst een vaste plaats te geven aan de Tien Geboden en een daaropvolgende schuldbelijdenis (apart of in het eerste gebed). Hij schetst hoe de oude praktijk veel kerkangers zwaar begon te vallen.

Schuldbelijdenis en genadeverkondiging

Er zijn alternatieve teksten geschreven om in plaats van de originele Tien Geboden in de eredienst te gebruiken. Er is al sinds jaren een samenvatting door ds. Bas Luiten. Die is nieuwtestamentisch getoontzet, met elementen van uitleg en toegesneden op ons christenleven van nu. Daarna kwam er een samenvatting van (toen nog ds.) Kees de Ruijter, die nóg korter en kernachtiger is en nóg zachter van toon, en die bij elk gebod in een paar woorden Gods liefdevolle bedoeling ermee uitdrukt. Er is ook een versie van tien punten die telkens uitdrukt: 'Er komt een dag waarop' je volkomen gehoorzaam zult zijn aan dit gebod; daarin valt het gebodskarakter van de tekst zelf dus weg, het blijft impliciet, alleen voor de goede verstaander. Al deze versies zijn niet officieel kerkelijk, maar zijn informeel in de kerken in circulatie gekomen.

Majesteit

De wet, gevolgd door de schuldbelijdenis, heeft terecht een blijvende plaats in de eredienst. Dit onderdeel plaatst ons voor Gods majesteit. Het drukt uit dat God Iemand is, een eigen Persoon. Hij is een Ander. Hij is heilig. De 'Tien Geboden' zijn eigenlijk de Tien Woorden: de tekst begint met het evangelie van de bevrijding. God spreekt zijn bevrijde volk aan. Daarop volgen de leefregels. Daarbij zijn beloften gevoegd (bij het tweede en het vijfde), maar ook dreigende woorden (bij het tweede en het derde). De wet zegt hoe wij uit onszelf niet kunnen leven. De wet schuurt; dat moet. Het is de wet van de God van het kruis. Hij deed het alleen, en dat was nodig voor ons. Dit onderdeel verdient een blijvende

plaats in de eredienst. Als het wegvalt of verbleekt heeft dat vérgaande gevolgen voor onze beleving van de kerkdienst en daarmee voor onze geloofsbeleving. Er zijn kerkdiensten waar een sfeer heerst van: het is allemaal voor elkaar, onze schuld is verleden tijd, want verzoend – blijft over dat we God aanbidden, prijzen, en zingen van één gebeurtenis uit het verleden, samengebald tot één feit: dat wij bevrijd zijn, dat we niet meer bang hoeven te zijn, alles komt tóch goed. Onder de uitbundigheid verdwijnt de spanning. De kerkdienst wordt een eiland van positieve beleving, waarin we de realiteit van onze zonde en de verleiding van de ondergaande wereld een of twee uur mogen vergeten.

Een vrij geweten

De schuldbelijdenis wordt gevolgd door de genadeverkondiging, de vrijspraak. Hier is een ander risico te vermijden, even actueel in de christenheid van vandaag: de moralistische prediking. Vandaag beschuldigt onze omgeving ons heftig. We zijn schuldig aan eeuwen van kolonialisme, slavernij, racisme, achteruitzetting van de vrouw, en aan de opwarming van het klimaat, en ook als kerk hebben we het er maar al te vaak niet best van afgebracht. Wij moeten alles op alles zetten om het beter te doen, en we schieten altijd tekort. Wie er gevoelig voor is kan gedrukt worden door een algemeen en daardoor verpletterend schuldgevoel. Collectieve schuld bestaat, we zijn familie van elkaar. En wie kan zeggen dat hij nooit neergekeken heeft op z'n medemens en zich boven hem verheven heeft gevoeld? Of dat hij nooit iets lelijks heeft gedacht of gevoeld over een ander zonder dat daar grond voor was? Wie kan volhouden dat hij altijd zorgvuldig is geweest en z'n troep heeft opgeruimd? De wet mag nooit los van de genade worden gepreekt. De wet is het woord van de verlossende God, die

ons leven wil herstellen en vernieuwen. Nu komt de tweede functie van de wet in het volle licht te staan. Het is de wet van Christus, van het Nieuwe Testament, die ons zegt hoe wij uit genade, door de Heilige Geest, mógen leven, en ons dringend aanspoort om ons daarvoor in te zetten. We hoeven het niet uit eigen kracht te doen. Uw zonden zijn u vergeven! Een vrij geweten is de enige manier waarop we verder kunnen met herstelwerkzaamheden, met onze naaste en met de planeet.

Houtman besluit dan ook terecht met een pleidooi om in de prediking 'deze spanning van wet en evangelie' tot haar recht te laten blijven komen. En misschien zou herstel van de catechismusprediking goede diensten kunnen bewijzen. Bijvoorbeeld over het prachtige antwoord op de vraag waarom God (!) ons de tien geboden zo scherp prediken laat, als toch niemand ze in dit leven volbrengen kan (zondag 44 HC). Maar ja, dan heb je wel middag-diensten nodig ... ■

*Uw vertrouwde christelijke
bladen blijven lezen?
Dat kan via de CBB!*

De CBB, de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden, heeft een grote collectie lectuur in grootletter en gesproken vorm.

Kijk op www.cbb.nl, bel naar 0341-56 54 77 of mail naar klantenservice@cbb.nl en vraag onze gratis catalogus aan.

Postbus 131, 3850 AC Ermelo
Paul Krugerweg 39, 3851 ZH Ermelo
0341-56 54 77 • WWW.CBB.NL • klantenservice@cbb.nl

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Cahiers tot versterking van het gereformeerde leven die de stichting in de loop der jaren uitgaaf zijn in PDF verkrijgbaar.

DAGELIJKS BESTUUR VAN
DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter

Drs. H.J. Offereins
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN
Hoofdredactie

Dr. P. Boonstra
Eindredactie
B. Seldenthuis
D.E. Slump-Schoonhoven
Redactie
Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. B.P. Hagens
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda
Melkweg 49, 7904 ER Hoogeveen
Tel.: 06-165 61 146
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Ds. J. Beekhuis, Hoogeveen
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder,
tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Dunsborough, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Drs. J.J. Burger, Veenendaal
Ds. H. Drost, Grafhorst
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen,
Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Dr. H.T. Wendt, Urk
Ds. J. Wesseling, Arnhem
Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort

Basisontwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:
Studio Bert Gort, Grijsperker
Druk: Damen Drukkers,
Werkendam
Gesproken versie: Nader Bekeken
is ook op Daisy-cd en Webbox
verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden
en Slechtzienden,
tel. 0341-56 54 77, e-mail
klantenservice@cbb.nl

U kunt ons steunen door uw voor
de belasting aftrekbare giften te
storten op rekening NL42 RABO
0324 6259 01 ten name van de
Stichting Woord en Wereld. Zij die
de stichting testamentair willen
gedenken, kunnen gebruik-
maken van de volgende formulering:
Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij
van kosten aan de Stichting Woord
en Wereld, statutair gevestigd te
Haarlemmermeer. Wij zijn een
ANBI-instelling.

Adreswijzigingen
en/of opzeggingen

INTERNET:

• www.woordenwereld.nl
• woordenwereld@spabonneservice.nl
• naderbekeken@spabonneservice.nl

POSTADRES:

• Woord en Wereldabonneservice,
Postbus 105,
2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:

• 088 - 110 20 42
• 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:

tenminste 4 weken voor het einde van de
abonnementsperiode.

Bezorgklachten:

www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnements-
voorwaarden op www.woordenwereld.nl

Tarieven Nader Bekeken 2025:

Regulier abonnement € 56,00
Abonnement buitenland Europa € 106,50
Abonnement buitenland overig € 118,50
Studentenabonnement € 33,00
PDF-abonnement € 33,00
PDF-abonnement buitenland Europa
€ 45,35
PDF-abonnement buitenland overig
€ 57,50
Cadeau-abonnement (een jaar) € 28,00
Los nummer (incl. verzendkosten) € 6,00

Deze tarieven gelden bij automatische
incasso. Afschrijving geschiedt in januari
(of in de maand waarin het abonnement
het afgelopen jaar is ingegaan). Voor
betaling per acceptgirokaart of met een
eigen overschrijving geldt een opslag
van € 2,00.

Bankrekeningnummer:

NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A

Deze tarieven gelden bij machtiging
(automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per
eigen overschrijving geldt een opslag
van € 2,--

Bankrekeningnummer voor giften:

NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft
geprobeerd alle rechthebbenden te
achterhalen en in te lichten. Mocht de
vermelding van eigenaar of copyright
onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan
contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag
vermenigvuldigd worden en/of openbaar
gemaakt worden zonder schriftelijke
toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

Neem nu een jaarabonnement
en ontvang de special
'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement
naar www.woordenwereld.nl

Kijk eens
op onze
website!

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de laatste nummers van Nader Bekeken bekijken;
- het artikel van de maand uit de laatste nummers downloaden;
- nummers die langer dan een jaar geleden verschenen zijn downloaden;
- informatie over de cahiers van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei onderwerpen vinden waarover iets geschreven is.

Kerst

De herders, zij ruiken de stal,
zij gaan in draf op huis aan
en bekijken met grote ogen het lam
dat in hun kribbe ligt.

De wijzen gaat een licht op,
zij slaan er Bileam op na
en al hun wijze voorgangers
die weet hebben van de ster.

De bijbelkenners en kamerverhuurders,
zij slapen de slaap des rechtvaardigen,
heel Bethlehem slaapt.

Wij weten van de prins geen kwaad,
dat komt nog wel,
drieëndertig jaar later.

JAAP ZIJLSTRA (1933 - 2015)
UIT: *LAND IN ZICHT* (1969)

In dit gedicht komt de lezer achtereenvolgens verschillende groepen mensen tegen. Opvallend is dat Maria en Jozef ontbreken. Ook de engelen worden niet genoemd.

De herders weten dat ze een bijzonder kind gaan aanschouwen. Als ze in de kribbe kijken, zien ze daar 'het lam'. Ook al zullen ze zich dát nog niet gerealiseerd hebben, verwijst de dichter al wel meteen door naar Jezus als het Lam Gods.

De wijzen (uit het Oosten) zijn kennelijk nog niet in de stal. Zij raadplegen de sterren en de voorspellingen van zieners en profeten. Bij Bileam lezen ze van de ster, die het teken was van de wonderbare, koninklijke geboorte in Bethlehem. Pas dan gaat hun 'een licht op'; nu beseffen ook zij dat het om een bijzonder kind gaat.

De schriftgeleerden en herbergiers weten helemaal niets van de profetische betekenis van de ster. 'Zij slapen de slaap des rechtvaardigen.' Dat is ironisch, zeker voor die 'bijbelkenners': is hun onwetendheid onschuldig?

Ten slotte worden 'wij' opgevoerd. Dat is bijzonder, want 'wij' (dus ook de dichter!) leven in een heel andere tijd dan die andere groepen. De dichter verbindt de tijd van Jezus' geboorte met die van ons, en daarmee worden wij ook betrokken bij de gebeurtenissen van toen. 'Wij weten van de prins geen kwaad' – werkelijk niet? Is onze onwetendheid onschuldig?

Het pasgeboren Kind, 'prins' Jezus, zal drieëndertig jaar later sterven aan het kruis en daarna als Koning Jezus regeren. Iedereen die nu leeft, kan dat weten.